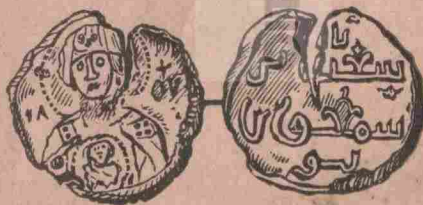

5560

Β. Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΣ ΑΥΤΗΣ
ΣΧΕΣΙΣ
ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΛΟΙΠΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΑΣ

[Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς « Ἐκκλ. Ἀληθείας »]

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
 ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

1906

SISMANOOLIO
MEGAKO

ΙΩΑΚΕΙΜ Γ΄.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩ΃ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ΃

Τοῖς ἐντευξομένοις

χαίρειν

Ἡ πραγματεία, ἦν τῷ δημοσίῳ εὐχαρίστως προσάγω, ἀπηγγέλθη ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς κατὰ τὴν ἐπέτειον τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἑορτὴν ἐ. ἔ., δημοσιεύεται δὲ πατρικῇ κελεύσει τῆς Α. Θ. Π. τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, προστάτου τῆς Σχολῆς καὶ παντὸς καλοῦ φιλοκάλου χειραγωγοῦ, δι' ὃ καὶ Αὐτῷ ἀφιεροῦται. Μέρη τινὰ συμπτυχθέντα ἴσως ἔπρεπεν ἵνα τύχῃσι μείζονος ἐπεξεργασίας, ἕτερα δὲ πάλιν μείζονος ἀναπτύξεως καὶ καλλιτέρου γραφικοῦ χρωστήρος. Ἄλλ' ὁ εἰπὼν οὐδέποτε διανοεῖτο ὅτι ἡ πραγματεία αὕτη θὰ ἐτίθετο ὑπὸ τὴν τυπογραφικὴν δοκιμασίαν, ἐπειδὴ βαδίζων δυστυχῶς τὴν ἀληθῆ καὶ ἡσυχον τῆς ἐπιστήμης τρίβον δὲν ἔχει πεφωτισμένους καὶ ἐπιτηδεῖους τοὺς ὀφθαλμοὺς ὅπως ἀνευρίσκῃ μεθοδείας πρὸς ἔκδοσιν τοιούτων βιβλίων μικρῶν ἢ μεγάλων, οὐδ' ἔχει τὴν κλήσιν ἵνα διὰ τοιαύτας ἐργασίας, ὡς ἐπιθυμῇ, ἐξ ἰδίων δαπανᾷ καὶ ἀξιωθῇ τὸ πολὺ πολὺ εὐφημίας τινὸς παρ' ἡμῖν οὐδὲν ὠφελούσης, τούναντίον δὲ μαραινούσης πάντα ζῆλον πρὸς ἐργασίαν, ἀληθῆ ὅμως καὶ ἐπιστήμονα.

Ἐπὶ τούτῳ ὃ τε εἰπὼν τὸν λόγον καὶ ὁ λόγος αὐτὸς εὐγνωμονῶν συγγνώμην αἰτεῖται «παρ' οἷς εἰς χεῖρας πεσεῖται, εἰ μὴ τι φιλοτίμως καὶ ἀβρῶς ἐν αὐτῷ ἐκπεπώνηται», ὡς λέγει πού καὶ ὁ Χωνιάτης. Οἱ ἀναγνώσται ἐννοήσουσι τὴν μελέτην καὶ τὴν πληθὺν τῶν πηγῶν, ὧν τὸν ροῦν παρηκολούθησα καὶ παρακολουθῶ ὅση ἐμοὶ δύναμις καὶ διάθεσις.

Ἐκ Φαναρίου ΚΠόλεως, λήγοντος Μαρτίου

Β. Α. ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ

“Ἐν . . . τοῦτο ἴδιον ΙΣΤΟΡΙΑΣ, μόνη θυτέον τῇ ἀληθείᾳ,
εἴ τις ΙΣΤΟΡΙΑΝ γράψων ἴοι, τῶν δ' ἄλλων ἀπάντων ἀμελη-
τέον αὐτῷ. Καὶ ὅλως πῆχυς εἷς, καὶ μέτρον ἀκριβές, ἀποβλέ-
πειν μὴ εἰς τοὺς νῦν ἀκούοντας ἀλλ' εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα
συνεσομένους τοῖς συγγράμμασι . . .

ΛΟΥΚ: “ Πῶς δ: ἱστ: συγγρ: § 39 . . .

“ ΙΣΤΟΡΙΑΣ γὰρ, καὶ ὡς ἂν τις εἴποι, ψυχὴ ἢ ἀλήθεια,
καὶ τὸ τῆς ἀληθείας χρῆμα ἐπάναγκες ἱερὸν, ὃ δὲ πρὸ ταύτης
τὸ ψεῦδος ἄγων ἀντικρυς ἱερόσυλος . . .

ΠΑΧΥΜ. σ. 12 (ἔκδ. Βόν.)

Σχ. 1.

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΣ ΑΥΤΗΣ ΚΑΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΛΟΙΠΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΑΣ

“Προφήτις τῆς ἀληθείας Ἱστορία.,
Διόδ. Α, 2.

Παναγιώτατε καὶ θειότατε δέσποτα,
Σεβασμιώτατοι ἱεράρχαι,
Εὐγενέστατοι λογάδες καὶ ἔξοροι
καὶ λοιπὸν φιλόμουσον ἀκροατήριον,

§ 1.

Τόσον ἐπίσημος, ὅσον καὶ ἱερά, εἶναι ἡ ὥρα αὕτη τοῦ ἐμοῦ κοινωνικοῦ σταδίου, καθ’ ἣν ἐν τῇ πρεσβυγενεῖ ταύτῃ Σχολῇ, τῇ μιᾷ καὶ μεγάλῃ πατριαρχικῇ τοῦ Γένους Σχολῇ, ἀνέρχομαι τὸ βῆμα τοῦτο, τῇ κατειθισμένη τῆς Σχολῆς ἐπιμελείᾳ κατακολουθῶν.

Τόσον βαθεῖα, ὅσον καὶ ἱερά, εἶναι ἡ συγκίνησις, ὑφ’ ἧς τὴν ὥραν ταύτην συνέχομαι, τὴν πρώτην ταύτην ἐπίσημον πραγματείαν ἐπὶ τῷ βήματι τούτῳ πραγματευόμενος, ἀπὸ τριάκοντα μὲν ἔτων ἀπόφοιτος τῆς Σχολῆς, ἀπὸ ἑπτὰ δὲ διδάσκαλος ἐν αὐτῇ, ἠλεημένος παρὰ Κυρίου.

Εὐλαβῆς πρὸς τὸ κατὰ παράδοσιν κληροδοτη-
θὲν τοῦτο πολίτευμα τῆς γεραρᾶς Σχολῆς, ἧς οἱ
διδάσκαλοι ἀληθεῖς τοῦ Γένους πατέρες καὶ εὐερ-
γέται ἐλογίζοντο, κουφίζοντες λόγῳ τε καὶ ἔργῳ
τοὺς πονοῦντας, ἐμφυσῶντες πνοὴν θάρρους
καὶ ζωῆς πᾶσιν, οὐχὶ δὲ ἀπολαμβάνοντες πικρίας
ἢ καθιστάμενοι ἐπίδακρυ παίγνιον κοινῶν βρο-
τῶν, εὐλαβῆς ἐκ παιδικῆς κατηχήσεως πρὸς τὰ
λόγῳ λεγόμενα καὶ ἔργῳ διδασκόμενα ὑπὸ Ἰωα-
κείμ τοῦ Γ', τοῦ πεπνυμένου πατρὸς ἡμῶν καὶ
οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, μᾶλλον εὐλαβῆς καὶ
μᾶλλον ἄξιος ἔπρεπεν ἐνταῦθα ἵνα φανῶ, ἀφοῦ
κἀγὼ φέρω τὸν τίτλον καθηγητοῦ τῆς μεγαλωνύ-
μου, κατ' ἀξίαν ἢ παρ' ἀξίαν. Ἐπάλληλοι ὄμως
καὶ βαρεῖαι μέριμναι τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέ-
ρας ἀπέστρεψάν με ἀπὸ τοῦ καλλίστου καὶ τοῖς
ἄλλοις ὠφελίμου ἐπιτηδεύματος τῆς τύχης, ὅπερ
ἐπ' ὧμων φέρω. Ἀπὸ τοῦδε λοιπὸν ἐκλιπαρῶ
παρὰ πάντων συγγνώμην, ἐὰν μὴ τῷ προσή-
κοντι λόγῳ τὸ τίμιον τοῦτο βῆμα τιμήσω· βέ-
βαιος ὅτι τῆς συγγνώμης θὰ τύχω, διότι τὸ ὁμο-
γενὲς δημόσιον κατέστη καὶ αὐτὸ πολυέλεον καὶ
πολυεύσπλαγχνὸν βλέπον τὸν πατριάρχην αὐτοῦ
τοιούτον. Ἀλλὰ τὸ κατὰ δύναμιν φίλον ὄν Θεῷ
παιδευθεὶς ἐπιλαμβάνομαι τοῦ ἔργου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

§ 2.

Κληθεὶς ἐπὶ τὴν ἔδραν τῶν ἱστορικῶν ἰδίως
μαθημάτων τοῦ ἀνωτάτου τούτου ἐν τῇ Ἀνατολῇ
ὁμογενοῦς παιδευτηρίου, ἔδραν, ἀφ' ἧς ἠκού-
σθησαν τὰ σεμνὰ ἔπη τοῦ μακαρίτου Ἀριστο-
κλέους, μαθητῆς ἐγὼ καὶ διάδοχος αὐτοῦ, οὐχ
ὑπομένω, καθῆκον μάλιστα ἐκ τῶν πρώτων ἠγοῦ-
μαι καὶ δημοσίᾳ ὁμολογῆσαι, ὅτι τὸν πρὸς τὸ
μάθημα τῆς Ἱστορίας ἔρωτα αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ μα-
καρίτης ἐνέπνευσέ μοι διὰ τῆς διδασκαλίας αὐ-
τοῦ—ὁ δ' ἔρωσ ὁ πρὸς τὴν Ἱστορίαν ἐστὶν ὁ πάν-
των ἀριστοκρατικώτατος κατὰ τὸν πολὺν Ρεναι
εἶτα δὲ ἐπέρρωσεν ὁ ἐν τῷ ἔθν. πανεπιστημίῳ
Κωνσταντῖνος ἐκεῖνος ὁ Παπαρρηγόπουλος, ὁ
νέος πατὴρ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους,
ὅστις περὶ τῆς νέας ἐκδόσεως τοῦ ἔργου αὐτοῦ
συζητῶν ἔλεγέ μοι μεσοῦντος τοῦ 1895 ἔτους «Ἱ-
στορία εἶναι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ παρόντος καὶ τοῦ
μέλλοντος τῆς πατρίδος», ἐκράτυνε δὲ ὁ ἐν τῇ
γηραιᾷ Τυβίγγῃ μακαρίτης Βερνάρδος Κοῦγλερ,
ὁ ρητορικώτατος ἐκεῖνος ἱστορικὸς καὶ συγγρα-
φεὺς καὶ μεταξὺ ἄλλων ὁ D. Schäfer, κοσμῶν
νῦν ἔδραν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου,
ἐν τῷ πατριαρχείῳ τῶν γραμμάτων, ὡς γράφων
καὶ ἐκεῖσε καλῶν με ἀπεκάλει τὸ πανεπιστήμιον
τῆς γερμανικῆς πρωτεύουσας φίλος μὲν καὶ ἀρ-
χαῖος συνομιλητῆς, νῦν δὲ καὶ συνάδελφος.

Ὁ D. Schäfer οὐ μόνον περὶ τῆς καθόλου καὶ συλλήβδην οἰκονομίας τῶν γεγονότων τῆς Ἱστορίας ὁμιλῶν ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν διαφόρων ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ καὶ τῇ συντελείᾳ τοῦ πολιτισμοῦ στοιχείων διδάσκων, ὡς συντελεστῶν εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐργασίαν καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πολιτειῶν, τῶν κρατῶν καὶ τοῦ καθόλου πολιτικοῦ βίου τῶν ἐθνῶν, καὶ τῶν ἀνθρώπων ὡς ἀγωνιστῶν¹ καὶ ἐργατῶν ἐν τῷ πολυγνάμπτῳ τῆς Ἱστορίας οἰκοδομήματι, ἔλεγέ μοι μετὰ σπουδῆς ἅμα καὶ σπουδαιότητος μεσοῦντος τοῦ 1889 ὅτι «τὸ μεγαλεῖον τῶν προγόνων δὲν μεγαλύνει τοὺς ἐπιγόνους, ἐὰν οὗτοι μένωσιν ἀδρανεῖς, ἐὰν δὲν κινῶσι καὶ νοῦν καὶ βραχίονας πρὸς πρόοδον».

Ἄλλ' ἀνακόπτομαι ἐξετραπὴν ἴσως εὐθύς ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου. Γέννημα ὅμως καὶ τιθήνημα τῆς Σχολῆς ταύτης, ἥτις ὑπὸ τὴν αἰγίδα φιλομουσοτάτου ἀνακτος, τῆ σῆ, Παναγιώτατε πάτερ καὶ δέσποτα, συνδρομῇ καὶ προκατασκευῇ, ἀνηγέρθη καὶ περίοπτος ἴσταται ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου ταῖς ἀρχαίαις ἀκαδημειαῖς παραδόσεσι καλυπτομένη, ὄφειλον, ὡς ἐπιστήμων οὐχὶ νέηλυς, ἀρχαίῳ ἔθει, εὔκειμένῳ πανταχοῦ ἐπόμενος, ἵνα ὑπομνήσω ταῦτα, ἐπισκοπῶν τὰ κατ' ἑμαυτὸν, φαινόμενος τούλάχιστον ἐπιεικῆς τοῖς ἠθεσιν, εἰ μὴ πολιτικὸς, τοῖς ἐμοῖς διδασκάλοις, τοῖς

1. Schäfer. «Arbeitsgebiet der Geschichte» σ. 34 καὶ τοῦ αὐτοῦ Geschichte - Kulturgeschichte - Jena — 1891 σ. 5-6.

δι' ἀρετὴν ἐμοὶ δόξαν γε εἰμὴ πλοῦτον περιποιησαμένοις.

Νομίζω δὲ ὅτι οὕτω προσφερόμενος οὐδὲν ἀδικον πράττω. «Τοὺς ἐμοὺς λογισμοὺς καὶ δημοσίᾳ ἀποδεικνύμενος, οἷς ἐχρησάμην, ὅτε ἐπὶ τὴν πραγματείαν ὤρμησα ταύτην, καὶ περὶ τῶν ἀφορμῶν λόγους ἀποδιδούς, ἐξ ὧν τὴν ἐμπειρίαν ἔλαβον τῶν γραφησομένων, κατὰ Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασέα, ἢ ρηθησομένων κατ' ἐμὲ² οὐδὲν ἀνοίκειον τῇ εὐαγεῖ τῶν ἀκροατῶν χορεία εἰσφέρω. Διότι «χηρεύουσιν αἱ ἀρεταὶ καὶ τὸν ἑαυτῶν ἀναζητοῦσιν ἠνίοχον, Παναγιώτατε, ραγδαίου φθόγου τινὸς διαρρήξαντος τὸν τῆς ἀμάξης ἄξονα»³.

§ 3.

α'. Ὁ αἰὼν, ὁ ἤδη εἰς τοὺς ἀρχαίους προστεθεὶς ἐγένετο ὁ κατ' ἐξοχὴν τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ πειράματος, ἐγένετο ὁ αἰὼν τῶν πολέμων, τῶν ἀνακαλύψεων, ὁ αἰὼν τοῦ ἀτμοῦ καὶ τοῦ τηλεγράφου, ἐφ' ᾧ ἡ ἐποχὴ, ἐν ἣ ζῶμεν καὶ κινούμεθα, κινεῖται κατὰ πολλὰς διευθύνσεις τοῦ καθόλου βίου, θρησκευτικοῦ, πνευματικοῦ, ἠθικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ αἰσθητικοῦ. Δυσπερίληπτος δὲ, ὡς εἰκὸς, εἶναι ἡ πάντων τούτων ἐν μιᾷ ὑποθέσει ἀνάληψις, δυσχερὴς δ' ἅμα διὰ τὸ μέγεθος τῆς διαθέσεως ἐκάστου τῶν βίων τούτων καὶ τῆς ἐξετάσεως αὐτῶν μάλιστα ἐν τοσοῦτον ὀρισμένῳ χρόνῳ.

2 Διον. Ἀλ. Ρωμ. Ἀρχ. Α', α' 1—2.

3. Θεοφ. Σιμοκάτ, Η, § 12. (ἔκδ. Λειψίας).

β'. Ἱστορία, ὡς τοῖς πᾶσι γνωστὸν, εἶναι ἡ ἐπισημονικὴ γνῶσις καὶ μεθοδικὴ ἔκθεσις ὄλων ἢ τῶν σπουδαιότερων γεγονότων, ἐν οἷς ἔδρασεν ὁ ἄνθρωπος ὡς μέλος τῆς κοινωνίας ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρις ἡμῶν, ἔκθεσις ὅμως γινομένη μετὰ προεπίσκεψης ἐκτιμῆσεως καὶ κριτικῆς λεγομένης ἀνακαθάρασεως.

Τὸ ἔδαφος τῆς Ἱστορίας, ὅπερ μετὰ τῶν προσφιλῶν ὀμιλητῶν διατρέχω, ἐστὶν εὐρύτατον καὶ ἡ ὁδὸς, ἣν μετ' αὐτῶν πορεύομαι οὐ κατοκνῶν, μακρὰ, εὐθεῖα μὲν ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε ὀμαλὴ καὶ εὐπάτητος. Βαίνοντες ἀπαντῶμεν ὄρη προσάντη καὶ δυσεἰσβόλα, πεδία ἀπέραντα ἢ στενὰ, εὐύδρα ἢ αὐχμηρὰ, πολλάκις νεκρῶν καὶ αἵματος ἔμπλεω, κοιλάδας, ἐν αἷς μυριόνεκροι μάχαι ἐξελίχθησαν ἢ μεγάλαι παρατάξεις ἀνεπτύχθησαν, ἀξιοὶ μελέτης παρὰ τοῖς στρατηγικοῖς· ἀπαντῶμεν πολυμήνους πολιορκίας ἀρχαίας τε καὶ νεωτέρας καὶ τοσαῦτ' ἄλλα γεγονότα ἀναγραφῆς καὶ ἱστορίας δεκτικά.

Ἐνεκα δὲ τῆς ποικιλίας ταύτης τῶν ἐκφάνσεων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἡ Ἱστορία «δι' ἀπάσας τὰς τοῦ βίου περιστάσεις ἐστὶν ὁδηγὸς χρησιμώτατος»· «ἐν γὰρ ἔργον Ἱστορίας καὶ τέλος τὸ χρήσιμον» λέγει καὶ ὁ χαριέστατος Λουκιανός⁴. ἀκριβῶς δὲ τὸ χρήσιμον τοῦτο ἐπιτυγχάνεται, εἰάν ὁ μὲν διδάσκων μεθοδικῶς προσφέρῃ τὰ

4. Διοδ. Σικελ. Α', α, 4.

5. Λουκ. Πῶς δεῖ ἱστ. συγγρ. § 9. Πρβλ. καὶ § 42.

οἰκεῖα ἐκάστη τάξει καὶ πρόσφορα, ἐπεισάγων καὶ τὸ τερπνόν, εἰ δυνατόν⁶, οἱ δὲ μαθηταὶ τείνωσι τῷ διδάσκοντι λιπαρὰν τὴν προσοχὴν. Ἀπὸ τῆς αὐτῆς παρασκευῆς οἱ μαθηταὶ ἄνδρες γινόμενοι καὶ ἀνδριζόμενοι, ταῖς εὐχαῖς δὲ τοῦ λατρευτοῦ αὐτῶν πατριάρχου ἐστηριγμένοι, δὲν ἔχουσι μὲν τὴν ἐκ τοῦ χρόνου ἐμπειρίαν σύμμαχον καὶ ὁδηγόν, ἀλλὰ τὴν ἐκ τῆς Ἱστορίας, διότι «τῆς ἐμπειρίας ὑπερέχει ἢ ἐκ τῆς Ἱστορίας μάθησις» κατὰ τὸν Σικελιώτην⁷, «ἐμπειρία δὲ ἐστὶ γνῶσις τῶν καθ' ἕκαστον» κατὰ τὸν Σταγειρίτην⁸. Τίς δὲ ἀγνοεῖ τὸ τοῦ Σικελιώτου περὶ τῆς Ἱστορίας διακαιότατον ῥῆμα ὅτι «αὕτη τοῖς μὲν νεωτέροις τὴν τῶν γενηρακότων περιποιεῖ σύνεσιν, τοῖς δὲ πρεσβυτέροις πολλαπλασιάζει τὴν ὑπάρχουσαν ἐμπειρίαν· καὶ τοὺς μὲν ἰδιώτας ἀξιούς ἡγεμονίας κατασκευάζει, τοὺς δ' ἡγεμόνας τῷ διὰ τῆς δόξης ἀπαθανατισμῷ προτρέπεται τοῖς καλλίστοις τῶν ἔργων ἐπιχειρεῖν»⁹;

Ἡ Ἱστορία ἐστὶ παντὶ ἀπαραίτητον ἐφόδιον, παιδεύμα τοῖς ὕστερον¹⁰, ἐπωφελὲς δὲ καὶ λυσίτελὲς χρῆμα, κατὰ Λέοντα τὸν Διάκονον. Ὁ ἄνθρωπος καὶ ὡς θεολόγος καὶ ὡς φιλόσοφος καὶ

6. Λουκ. Πῶς δεῖ ἱστ. συγγρ. § 9.

7. Διοδ. Σικελ. Α' § α, 4.

8. Μετὰ τὰ Φυσ. 981α (ἐκδοσ. Christ) «ἡ μὲν ἐμπειρία τῶν καθ' ἕκαστον ἐστὶ γνῶσις, ἡ δὲ τέχνη τῶν καθόλου».

9. Διοδ. Σικελ. Α', α', 5.

10. Ὁ Λουκιανὸς λέγει αὐτόθι § 42 «τὴν ἀλήθειαν τῶν γενομένων ἀπολείπειν τοῖς ὕστερον».

ὡς φιλόλογος, τῆς κλασικῆς ἢ τῆς ἐλαφρᾶς φιλολογίας ὀπαδὸς, ὡς νομομαθὴς, ὡς ἱατρὸς, ὡς καλλιτέχνης, ὡς δημοσιογράφος καὶ ἐν γένει ὡς ἄνθρωπος τῆς κοινωνίας ἔχει ἀνάγκην ἱστορικῆς μαθήσεως, διότι δι' αὐτῆς πορίζεται τὴν ἐμπειρίαν, περὶ ἧς εἶπον, διὰ δὲ τῆς ἐμπειρίας τὰς γνώσεις· «Πολλὰ μνημαὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, κατὰ τὸν Σταγειρίτην, μιᾶς ἐμπειρίας δύναμιν ἀποτελοῦσι· καὶ δοκεῖ σχεδὸν ἐπιστήμη καὶ τέχνη ὅμοιον εἶναι ἢ ἐμπειρία¹¹».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

§ 4.

α΄. Ἄλλ' ὑποκείμενον τοῦ λόγου τούτου δὲν εἶναι ὁ τῆς Ἱστορίας ἔπαινος, ἐπειδὴ ὑπὸ πάντων ὡς ἔπος εἰπεῖν, κατὰ τὸν ἱστορικὸν Πολύβιον¹², ὁμολογεῖται ὅτι «ἀληθινωτάτη μὲν ἐστὶ παιδεία καὶ γυμνασία πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις ἢ ἐκ τῆς ἱστορίας μάθησις».

Ἰποκείμενον τοῦ λόγου τούτου εἶναι ἢ τῆς Ἱστορίας σχέσις πρὸς τοὺς λοιποὺς κλάδους τῆς καθόλου Ἐπιστήμης. Ἡ Ἱστορία οὔσα «βέλτιστον χρῆμα» κατὰ τὸν Χωνιάτην Νικήταν «καὶ κάλλιστον τῶν Ἑλλήνων εὖρημα» καθορᾶ, ὡς ἐν

11. Ἐνθ. ἀνωτέρω σημ. 8.

12. Α', 1, 2.

κατόπτρῳ, τὰς πράξεις τῶν προγενεστέρων γενεῶν καὶ ἐξάγει μετ' εὐβουλίας διδάγματα περὶ τοῦ μέλλοντος.

β΄. Αἱ πρόοδοι ἐν ταῖς ἱστορικαῖς ἐρεῦναις καὶ γνώσεσι κατὰ τὸν λήξαντα αἰῶνα ἐγένοντο θαυμασιώταται. Νέοι ἄγνωστοι κόσμοι ἀνεφάνησαν ἐν τῷ ἱστορικῷ ὀρίζοντι. Ἡ Ἱστορία τῶν ἀσιατικῶν λαῶν καὶ τῆς φιλολογίας αὐτῶν μέχρις ἀρχομένου τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐστρέφετο περὶ τὴν ἐβραϊκὴν, τὴν συριακὴν καὶ τὴν ἀραβικὴν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ΙΘ' ἐπλουτίσθη διὰ τῆς ἀναγνώσεως καὶ ἐρμηνείας τῶν ἱερογλυφικῶν, τῶν ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Νεῖλου, ὑπὸ τοῦ Σαμπολλιῶν, καὶ τῶν σφηνοειδῶν, τῶν ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου, ὑπὸ τοῦ Γροτεφενδίου καὶ τοῦ Ρώλινσον. Ἡ Ἱστορία τῆς ἀρχαιότητος ἀνεκαινίσθη· διότι ἡ ἱστορία τῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὀνομαστῶν λαῶν, τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Βαβυλωνίων, τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Περσῶν ἔλαβεν ὅστ' αὐτὰ καὶ σάρκα, φῶς δ' ἄπλετον ἐπεχύθη καθ' ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ βίου τῶν λαῶν τούτων, περὶ ὧν ὀλίγας μόνον σελίδας ἐκ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς, ἐκ τοῦ Ἡροδότου, ἐκ τοῦ Διοδώρου καὶ τινῶν ἱστορικῶν ἀποσπασμάτων εἶχομεν, νῦν δ' ὅμως ὀλοκλήρους βιβλιοθήκας¹³. Ἡ Αἴγυπτος, ἡ Βαβυλωνία καὶ Ἀσσυρία, ἡ Σουσιανὴ ἀνεσκά-

13. «Βιβλιοθήκη τοῦ Ἀσσουρβανιπάλ, (668—628) ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσεῖῳ ὑπὸ Λαγιάρδου ἀνακαλυφθεῖσα ἐν Νινευτῇ, καὶ Βιβλιοθήκη τῆς Νιππούρ (Νίφφερ, Χαλάννης τῆς Γραφῆς) ὑπὸ Χίλπρεχτ ἐν τῷ Αὐτοκρ. Μουσεῖῳ.» Οὐρα Μυστακίδου, ἐν Κυριακίδου ΙΘ' Ἐκατονταετηρίδι σ. 185 καὶ 194.

φησαν καὶ ἀνασκάπτονται ὑπὸ ἐπιστημόνων σκαπανέων· καὶ τὴν ὥραν ταύτην ἔτι, καθ' ἣν ἔχω τὸ θάρρος ἵνα ὑποβάλω ταῦτα, ἀποκαλύπτουσιν ἐκάστη τὸν πολιτισμὸν αὐτῆς· τὴν ἱστορίαν δὴλα δὴ καὶ τὴν τέχνην, ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγα προβλήματα ἐλύθησαν καὶ οὐκ ὀλίγοι μῦθοι διελευκάνθησαν. Τὰ περὶ Σαρδαναπάλλου π. χ. ἀπεδείχθησαν νῦν πλάσματα καλλίμορφα τῆς φαντασίας τοῦ Σικελιώτου, (B', 20, 27). Αἱ ἐξηγηθεῖσαι νῦν ἐπιγραφαὶ διδάσκουσι κατὰ σειρὰν ὅτι ὁ Σαρδανάπαλλος, ὁ Ἀσσυρο-βανι-πάλ, ὁ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Σαργονιδῶν (705 — 626 π.Χ.), ἐγένετο μονάρχης κραταιότατος ἔν τε πολέμῳ καὶ εἰρήνῃ, πρὸς Α καὶ πρὸς Δ εὐρύνας τὸ βασιλεῖον αὐτοῦ, 22 βασιλεῖς ὑποτάξας, πανταχοῦ ἐπιτρέχων, πανταχοῦ παρῶν, ἀπιστίας τιμωρῶν ἢ ἀρετὰς ἐπιδραβεύων, πρὸς δὲ, τὰς τέχνας καὶ τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας στήριζων καὶ βιβλιοθήκας συναπαρτίζων, ὧν ἡ σπουδαιότερα, ἡ τῆς Νινευῖ νῦν φυλάσσεται ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσεῖῳ. Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι ὁ γνωστὸς Σαρδανάπαλλος ὁ παροιμιώδης¹⁴ !!! Οἱ λαοὶ τῶν χωρῶν τούτων, οἱ ἐπὶ σειρὰν ὅλην ὑπερδισχιλίων περιπλομένων ἐνιαυτῶν εἰς λήθην καταδικασμένοι, σήμερον ἀνέστησαν καὶ λαλοῦσιν ἡμῖν δι' αὐτῶν τῶν μνημείων γλῶσσαν ἰδίαν οὐχὶ πλέον ἀκατάληπτον. Τί ἄρα γε σήμερον ἔλεγεν

14. Τὸν περὶ Ἀσσυρβανιπάλ χαρακτηρισμὸν ὄρα ἐν Weiss. Geschichte d. Orients ἔκδ. 5η, 1899, σ. 365 καὶ ἔξης. Περὶ βιβλιοθήκης τοῦ Ἀσσυρβανιπάλ ἐν Μυστακίδου, παρὰ Κυριακίδη σ. 194.

ἀν ἡμῖν ὁ μέγας Niebur ἢ ὁ Winckelmann, ὅστις γενόμενος θεμελιωτὴς τῆς ἐπιστημονικῆς Ἀρχαιολογίας καὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης ἠγνόει τὰ τῆς Βαβυλωνίας, Ἀσσυρίας, τῆς Περσίας, καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ τῆς Φοινίκης;

Αἱ «ἐκατόμυλοι» Θῆβαι¹⁵ ἢ «μεγάλῃ πόλιν» Νινευῖ¹⁶ καὶ ἡ «παγκόσμιος» καὶ «πολύχρυσος» Βαβυλῶν¹⁷, ἡ βασιλικὴ Περσέπολις, τὰ Σοῦσα ἀπεδόθησαν εἰς τὴν πραγματικὴν Ἱστορίαν. Ἐκ τούτου ἡ Ἱστορία ἠλλάξε περιβολὴν, ἡ Ἀρχαία· ex Oriente Lux κραυγάζει ὁ φίλος κ. Δέλιτς¹⁸, ex Oriente Lux καὶ ὁ φίλος κ. H. Hilprecht, ex Oriente Lux καὶ Los von Rom¹⁹ ἐπιφωνεῖ ἕτερος φίλος ὁ κ. Strzygowski, εἰ καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος τὴν Ἱστορίαν τῆς Τέχνης κυρίως ὑπ' ὄψιν ἔχει. Ἐφ' ᾧ καὶ ἡ Αἰγυπτιαλογία καὶ ἡ Ἀσσυριολογία ἀπετέλεσαν τιμίους κλάδους τῆς

15. Ὅμηρ. Ἰλ. I, 380. Αἱ Αἰγύπτια Θῆβαι παρουσιάζουσι μεγαλοπρεπέστατον κτιρίων σύμπλεγμα· τὰ ἐρείπια τῶν Θηβῶν λέγει ὁ Normand, sont les plus colossales du monde. (H. st. ancienne des peuples d' Orient σ. 113). Πρβλ. καὶ Μυστακίδου, ἐν Κυριακίδου 10' Ἐκατονταετηρίδι σ. 190.

16. "Νινευῖ,, 'Iwnā, Γ', 3. Σοφον. 13, 14 Ναοῦ Γ, 10. 13, 15

17. Delitzsch. «Babylon» μετὰ χαρτῶν, 2 ἔκδ. Λειψίας 1901, πρβλ. Ἡσαίου κεφ. MZ.

18. Delitzsch, Ex Oriente Lux. Ein Wort zur Förderung d. D. O. Quesellschaft ἐν Βερολίνω.

19. Orient oder Rom. Ὅρα καὶ ἐν τοῖς Beitr: z. Alten Geschichte τοῦ Lehmann τ. B', τευχ. α'. 1902 σ. 105: nicht Rom, sondern der griechische Orient in Sachen der Kunst während d. röm: Kaiserzeit der gebende Teil war. Es sei daher falsch.....

Ἀρχαίας Ἱστορίας. Καὶ ὁ περὶ Φοινίκων λόγος οὔτε πλέον ἐν ταῖς ὑψικόμοις κέδροις τοῦ Λιβάνου ἐγκρύπτεται, οὔτε ἀφθόγγῳ σιωπῇ παρέρχεται, ἐξ ὅτου μάλιστα διὰ τε τῶν ἀρχαιολογικῶν ἀποστολῶν (Renan, Hamdy Bey, Μακρίδου βέη, Winckler) καὶ τῶν ἐπὶ τούτῳ σκαφῶν καὶ διὰ τῆς πρὸ ὀλίγων ἔτι ἐτῶν ἐξερευνηθείσης σημιτικῆς ἐπιγραφικῆς καὶ παλαιογραφίας ἐν τε τῇ Καρχηδόνι, τῇ Φοινίκῃ, τῇ Νοτίῳ Ἀραβίᾳ, τῇ πέραν τοῦ Ἰορδάνου χώρα (Χιμουαριτικῇ, Σαβαϊκῇ ἐπιγραφικῇ²⁰) πολλὰ ἐγνώσθησαν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἱστορία τῶν Λυκίων διηρηνήθη ἀπὸ πενταετίας καὶ Συλλογῆν τῶν Λυκίων ἐπιγραφῶν ἔχομεν, 152 ἐπιγραφὰς περιλαμβάνουσιν²¹· καὶ ἡ τῶν Χετταίων, τῶν Khitis τῶν Αἴγυπτιακῶν καὶ Ciatī τῶν ἀσσυριακῶν μνημείων, τῶν Χιττιμ τῆς Γραφῆς, ἐξ ὅτου πρὸ τριάκοντα μὲν ἐτῶν ὁ Perrot ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τῶν Δύο Κόσμων» ὑπὸ τὸν τίτλον Une civilisation retrouvée διατριβὴν, ὁ δὲ περιώνυμος τῆς Ὁξφόρδης καθηγητῆς Sayce τὴν Ἱστορίαν d'un empire oublié²² ὁ δὲ Messerschmidt πρὸ ἐξαετίας καὶ Συλλογῆν τῶν Χιττιτικῶν ἐπιγραφῶν²³,

20. C. I. Semiticarum.

21. Tituli Asiae Minoris vol I. Tituli Lyciae lingua Lycia conscripti ὑπὸ Kalinka — Heberdey ἐν Βιέννῃ 1901. Ἡ πρώτη ἐπιγραφὴ ἀνευρέθη τῷ 1811 ὑπὸ τοῦ Hammer ἐν Τελμησσῷ.

22. R. des Deux Mondes 1836· καὶ ὑπὸ τοῦ Menant μετὰφρασις μετὰ προλόγ. καὶ ἐξηγήσεων τῷ 1891 ἐν Παρισίοις.

23. C. Inscript. Hettiticarum 2 τεύχ. 80 ἐν Βερολίνῃ 1900.

καὶ ὁ Halévy ἰδίως καὶ ὁ Gensen ἐμελέτησαν τὰ κείμενα, ὅπως ἐξακριβώσωσι τὴν γραφὴν καὶ τὴν σημασίαν²⁴ τῶν γραμμάτων.

γ'. Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία δὲν διεπτύχθη κατὰ πάντα τὰ μέρη αὐτῆς; Μέχρι πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων οἱ πρὸ τῶν Ὀλυμπιάδων χρόνοι ἐξεκόπτοντο ἐκ τῆς Ἱστορίας καὶ εἰς τὴν σειρὰν τῶν μυθικῶν ὑπῆγοντο. Ἀλλὰ διὰ τῶν σκαφῶν, αἵτινες διενηργήθησαν ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἐν ταῖς νήσοις καὶ τῇ Μ. Ἀσίᾳ καὶ διενεργοῦνται ὑπὸ τε τῶν ἡμετέρων καὶ ξένων καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία καὶ ἡ Ρωμαϊκὴ ἐν πολλοῖς σημείοις διεφωτίσθη καὶ διηυκρινήθη ἐν τε τῷ δημοσίῳ καὶ ἰδιωτικῷ ἔτι βίῳ, διὰ τῆς μαγικῆς δὲ σκαπάνης τῶν φιλαρχαίων ὁ ἀρχαῖος πολιτισμὸς ἐκ τοῦ τάφου ἠγέρθη.

Ἡ πνευματικὴ κίνησις ἡ πανταχοῦ μετὰ φιλοτιμίας καὶ φιλοδοξίας σημειουμένη παρ' ὅλοις τοῖς Εὐρωπαίοις ἔφερεν ἐν ἐκάστῳ κλάδῳ τῆς ἐπιστήμης, ἰδίως ὅμως ἐν τῇ Ἀρχαιολογίᾳ καὶ διὰ ταύτης ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ Ἱστορίᾳ, ἀναστάτωσιν, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1871, ὅτε ἤρξαντο ἀνασκαπτόμενα ὑπὸ τοῦ Schliemann, τοῦ θυμοσόφου ἐκείνου ἀνδρός, τὸ ἱερὸν πτολίεθρον τῆς Τροίας καὶ αἱ Μυκῆναι. Πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀοιδῶν καὶ τῆς φαντασίας αὐτῶν ὑπῆρχε παρρηχημένη ἐποχὴ ἀκμῆς, ἀναμνήσεις δὲ ζωνραῖ

24. Μυστακίδου. ἐν Κυριακίδου—σ. 196.

ἐπεκάθηντο ἐν τῷ πνεύματι αὐτῶν. Αἱ τῶν ἀνασκαφῶν πολυμερεῖς λεπτομέρειαι ἀπέδειξαν τὴν τε Ἴλιον καὶ τὰς Μυκῆνας πράγματι ἐστῖαν πολιτισμοῦ προηγμένου ἐν λεπτομερείαις, τὰς δὲ περιγραφὰς τῶν πολυτελῶν ἀνακτόρων καὶ μεγάρων καὶ τοῦ πολλοῦ χρυσοῦ τῶν Μυκηνῶν οὐχὶ πλέον καθαρᾶς φαντασίας πλάσματα οὐδὲ ποιητικῆς εὐφυΐας κινήματα. Αἱ διενεργηθεῖσαι μετὰ ταῦτα ἀνασκαφαὶ ἐν Τίρυνθι, ἐν Ὁρχομενῶ κλ. ἀφῆρεσαν τὴν ἀγλὴν τῆς ἀγνωσίας καὶ ἐπέχυσαν φῶς διαυγές, δι' οὗ διαβλέπομεν πολιτισμὸν προηγμένον, καθ' ὅσον ἐρευνῶμεν τὸν κατὰ τὴν πολιὰν ἀρχαιότητα βίον τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον λαῶν, πολιτισμὸν, ὃν ὠνόμασαν οἱ ἀρχαιολόγοι καὶ οἱ ἱστορικοὶ Μυκηναῖον, ἔταξαν δὲ χρονολογικῶς μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος χωροῦντα.

Ἄλλ' ἐκ τῶν προσφάτων ἔτι ἀνασκαφῶν τῶν Ἀγγλῶν ἐν Κρήτῃ, ἰδίως τῶν ἐν Κνωσσῷ, δὲν ἀπεδείχθησαν τ' ἀνάκτορα τοῦ Μίνως, τοῦ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἰσοβίου δικαστοῦ τοῦ Ἄδου ἕνεκα τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ προαχθέντος; Εἶναι ἀναμφηρίστως κτίριον τῆς μεμακρυσμένης ἐκείνης ἐποχῆς, τῆς πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἣν οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον ἄδικον, ἐξ ὧν βλέπομεν σήμερον βάλλοντες καὶ τὴν χεῖρα ἡμῶν εἰς τὸν τύπον τῶν ἰλών, ὀνομάζοντες ἀνθηρὰν καὶ πεπολιτισμένην, καθ' ἣν ἡ Κρήτη ἐπὶ θαλασσοκρατίᾳ ἠκμασεν²⁵. Ὅπερ δὲ σπουδαιότατον διὰ πάντα,

25. Πραγματεῖαν καλὴν παρέχει ἡμῖν περὶ τῶν δύο Λαβυρίνθων (The two Labyrinths) ὁ Hall ἐν j. of Hellenic

εἶναι ὅτι αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Κνωσσοῦ καὶ διὰ τὸν μὴ εἰδικὸν ἱστορικὸν ἢ ἀρχαιολόγον παρουσιάζουσι μέγα ἐνδιαφέρον καὶ προκαλοῦσι συνεχῆ κατάπληξιν. Αἱ εἰκόνες, αἱ τοὺς τοίχους κοσμοῦσαι, τὰ εὐρεθέντα ποικίλα ἀγαλμάτια, ἢ ἐπ' αὐτῶν περιβολή, ἢ καθόλου τεχνικὴ κατασκευὴ ἀναπαριστῶσιν ἡμῖν τοὺς συγχρόνους τῷ Μίνῳ κατοίκους τῆς νήσου, καὶ τὰς σκηνὰς τοῦ καθημερινοῦ αὐτῶν βίου μετὰ τέχνης ἀναμαρτήτου καὶ θαυμαστῆς. Ἐν Κρήτῃ ἀνέστη νέος πολιτισμὸς μέχρι τοῦδε ἀγνωστος, λίαν προηγμένος. Τοῦτον ἤρξαντο ἀπὸ ἔτους περίπου καὶ Μινώειον ἴν' ἀποκαλῶσι, ἀλλὰ περιττὸν ἵνα προσθέσω, ὅτι ὁ ὀρισμὸς οὗτος μόνον εἰς τὸν τῆς νήσου ταύτης καθόλου προϊστορικὸν πολιτισμὸν ἀναφέρεται. Ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος ὁ τῶν ἀρχαίων ζῆ σήμερον καὶ διδάσκει ἡμᾶς πολλὰ, ἅτινα ἐνομίζομεν προϊόντα νοῦ μεταγενεστέρου καὶ εὐφυΐας νεωτέρας· οἱ καλλιτέχναι τῆς σήμερον δύνανται ἴν' ἀναπαραστήσωσι πολλὰς τοῦ ἀρχαίου βίου περιπετείας καὶ σκηνὰς ἐν ταῖς πλαστικαῖς αὐτοῦ λεπτομερείαις. Ὁ κόσμος τῶν ἀρχαίων ζῆ

Studies 1905, σ. 320—337 μετ' εἰκόνων ἀφορμώμενος ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (A, 61) λεγομένων· “φασὶ δὲ τινες καὶ τὸν Δαίδαλον εἰς Αἴγυπτον παραβάλοντα καὶ θαυμάσαντα τὴν ἐν τοῖς ἔργοις τέχνην κατασκευάσαι, τῷ βασιλεύοντι τῆς Κρήτης Μίνῳ λαβύρινθον ὅμοιον τῷ κατ' Αἴγυπτον, ἐν ᾧ γενέσθαι μυθολογοῦσι τὸν λεγόμενον Μινώταυρον. Ἄλλ' ὁ μὲν κατὰ τὴν Κρήτην ἠφανίσθη τελέως . . . . ὁ δὲ κατ' Αἴγυπτον ἀκέραιον τὴν ὄλην κατασκευὴν τετήρηκε μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου. Πρβλ. οἰκεῖα μέρη καὶ παρὰ Στράβωνι.

σήμερον ὑπὸ τὰ ὄμματα ἡμῶν ἐν τοῖς Μουσείοις τὸν ἀληθῆ καὶ συνήθη αὐτοῦ βίον καὶ σαφῶς διαγινώσκεται²⁶.

δ'. Καὶ ἡ Μέση Ἱστορία ἥλλαξε περιβολὴν, ἐπλουτίσθη διὰ τῶν χειρογράφων, ἅτινα ἐν διαφόροις βιβλιοθήκαις ἀνευρέθησαν καὶ ἐν διαφόροις καταλόγοις κατεστρώθησαν, ἐξ ὅτου μάλιστα τελευταῖον αἱ βιβλιοθήκαι τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ αἱ τοῦ Βατικανοῦ ἠρευνήθησαν καὶ τὰ ἐν βιβλιοθήκαις τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Εὐρώπης ἀραβικὰ καὶ ἄλλα χειρόγραφα ἐμελετήθησαν καὶ μελετῶνται ἔτι²⁷.

Καὶ ἡ Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἡ πρότιστα καὶ μέγιστα ἡμᾶς ἐνδιαφέρουσα διηρευνήθη. Αὕτη μετὰ τὸν Mortreuil, τὸν de Lingenthal, τὸν Tafel, τὸν Hopf, τὸν Finlay, τὸν Leger, τὸν Drapeyron, τὸν Miller, τὸν Rambaud, τὸν Bayet, τὸν Legrand, τὸν Hirsch, τὸν de Boor, τὸν Labarte, τὸν Gelzer, τὸν Stzrygo'ski, τὸν Schlumberger, τὸν Diehl, τὸν Mordtmann, τὸν Regel, τὸν Beljajev, τὸν Ouspensky, τὸν Riant, τὸν Oberhammer, τὸν Ramsay, τὸν van Millingen, τὸν Pears, τὸν Παπαρρηγόπουλον, τὸν

26. Ἀνάγνωθι τὴν τοῦ Dussand διατριβὴν ἢ "Ὀμηρικὴ Τροία καὶ αἱ τελευταῖαι ἐν Κρήτῃ ἀνακαλύψεις", ἐν R. de l' école d' Anthröologie, Φεβρ. 1905.

27. Ἔργασίαι τοῦ Omont, Garthausen, Σακελλίωνος, Σάθα, Λάμπρου, Παπαγεωργίου, Ἰακώβου Βατοπεδινού, Παπαδ. Κεραμέως, Γεδεών κλ. τοῦ Regel 1898, τοῦ G. Meyer 1894, Miklosich Müller 6 τόμοι Acta 1890, τοῦ Trinchera, τοῦ Spata, τοῦ Starrabba Diplomata greci. ἐν Παλέρμῳ 1887. κλ.

Πασπάτην, τὸν Σακελλίωνα, τὸν Καλλιγᾶν, τὸν Ρενιέρην, τὸν Σάθαν, τὸν Λάμπρον, πατέρα τε καὶ υἱόν, τὸν Γεδεών, τὸν Κεραμέα, τὸν Μηλιαράκην, ἀπὸ τοῦ 1891 ἐν τῇ προσηκούσῃ τάξει κατετάχθη καὶ ἐσημίνθη διὰ τοῦ ὀρισμοῦ ἰδίων ἐδρῶν μελέτης καὶ διδασκαλίας ἐν Εὐρώπῃ, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ Μονάχου διὰ τοῦ Krumbacher²⁸, καὶ διὰ τῆς ἰδρύσεως δύο κυρίως περιοδικῶν²⁹, ὡς πρὸ τετραετίας κατέδειξα ἐν εὐρείᾳ πραγματείᾳ ἐπικροτηθεῖση μὲν τότε ἀλλ' ἀναμνούσῃ ἔτι τὸν ἐκδότην αὐτῆς. Ἐκτοτε νέοι παράγοντες εἰσῆλθον εἰς τὴν βυζαντιακὴν ἐργασίαν, περὶ ὧν ἄλλοτε, τῶν θεῶν διδόντων.

ε'. Ἡ δὲ Νεωτέρα Ἱστορία; Καὶ αὕτη ἐκ τῶν ἀρχαίων τῶν διαφόρων κρατῶν ἠντλήσει καὶ ὠφελήθη· οὕτως ὥστε, πανταχοῦ ὁ ὀρίζων τῆς Ἱστορίας νύρύνθη καὶ ἡ οὐμίχλη ἢ τὴν ἱστορικὴν ἀτμόσφαιραν κατακαλύπτουσα κατὰ μέγα μέρος διεσκεδάσθη. Διὸ καὶ ἡ Ἐπιστήμη ἐξειδικεύθη τοσοῦτον ὥστε αἱ ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων ἐρευνᾶν καθίστανται σήμερον δυσσοικόνητοι καὶ

28. Ἐν Μονάχῳ, ἐν Λειψίᾳ, ἐν Βυρτσβούργῳ, ἐν Μαρβούργῳ, ἐν Παρισίοις, ἐν Πετροπόλει, ἐν Ὀδησσῳ, ἐν Γράτς, ἐν Κωνσταντινουπόλει.

29. Τὰ περιοδικὰ εἶναι τὰ γνωστὰ «Byzant. Zeitschrift καὶ Bizantijskij Vremennik (Πετροπόλει) τὸ πρῶτον ἐν πάσῃ σχεδὸν εὐρωπαϊκῇ γλώσσῃ γραφόμενον, τὸ δὲ δεύτερον μόνον ἐν ρωσικῇ καὶ ἑλληνικῇ. Μετὰ τὸ 1897 συντελεσθείσης τῆς ἐκδόσεως τοῦ Γ' τόμου τοῦ Ζωναρά, ἔληξεν ἢ ἐκ πεντήκοντα τόμων συγκειμένη Βυζαντις, ἐκδ. Βόννης, νέα δ' ἐντεῦθεν σειρὰ ἐκδόσεων ἐν τῷ Τεῦβνερειῳ τύπῳ, οἷον εἰ συνέχεται τῶν ἐλλήνων κλασικῶν, ἤρξατο.

δυσπαρακολούθητοι, μάλιστα παρ' ἡμῖν, ὅπου ἐν λιμῶ καὶ αὐχμῶ βιβλιοθηκῶν ζῶμεν. Ἡ λεπτολόγος ἔρευνα περὶ τινος θέματος, ἡ ἀκριβολόγος λεπτομέρεια περὶ τινος γεγονότος ἀφήρσαν ἀπὸ τῶν ἐπιστημόνων τὸν καιρὸν πρὸς εὐρυτέρας καὶ γενικωτέρας ἐργασίας· αἱ ἀσχολίαι αὐτῶν περιορίσθησαν εἰς ἀκριβώσεις χρονολογιῶν, ἐρεύνας χρονολογικῶν συστημάτων, στρατηγικῶν παρατάξεων, περιγραφῆν ἀρχαίων πόλεων, μελέτην χειρογράφων, σύνταξιν καταλόγων χειρογράφων, περισυλλογῆν βιβλιογραφίας, κ.τ.τ.

§ 5.

Οὕτως ἔχομεν σήμερον κατὰ χιλιάδας εἰδικὰς μελέτας περὶ διαφόρων θεμάτων, δημοσιεύματα δὲ ποικίλα, περὶ ἐπισήμων ἀνδρῶν τῶν περὶ τι διακριθέντων, περὶ βασιλέων, περὶ θεσμῶν καὶ τοσούτων ἄλλων· ὅ,τι ἦτο δυνατὸν πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν γενέσθαι, σήμερον σχεδὸν εἶναι ἀδύνατον ὑπὸ γενικὴν συγγραφικὴν ἔποψιν· τούτου δ' ἕνεκα καὶ ἡ γενεὰ τῶν ἐξόχων ἱστορικῶν ἀστέρων τῶν ἐν τῷ στερεώματι τῆς Ἱστορίας διαλαμψάντων παρῆλθεν· ἡ τῶν Gibbon, Macaulay, Grote, Niebur καὶ Schlosser καὶ Ranke καὶ Cantu· ἡ τῶν Weber, Mommsen καὶ Curtius, τοῦ Giesebrecht, τοῦ Lebeau, τοῦ Duruy, τοῦ Κούμα, τοῦ σχολάρχου τῆς ἡμετέρας Σχολῆς³¹, τοῦ

30. Προχείρως ὄρα Γεδεών, Χρονικά Πατρῆ. Ἀκαδ. σ. 187. Ἱστορία ἀνθρωπίνων πράξεων, τόμοι δώδεκα, Βιέννη 1832.

Πολυζωΐδου³¹ καὶ Παπαρρηγοπούλου³², οἱ δὲ ὑπάρχοντες διάδοχοι αὐτῶν, μεθ' ὅλην τὴν ἀγαθὴν αὐτῶν θέλψιν καὶ τὴν εὐμάρειαν, ἧς ἀπολαύουσι, μὴ τρέμοντες περὶ τῆς τύχης αὐτῶν τῆς αὔριον, μηδὲ μεριμνῶντες περὶ τῆς αὔριον, ὡς παρ' ἡμῖν, ἀδυνατοῦσιν ἵνα συγκεντρώσωσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν πρὸς παραγωγὴν ἐργασίας τοσοῦτον ἀφθόνου, ὡς ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ ἀπορροφῶνται καὶ διατρίβουσι περὶ πολλὰ καὶ περὶ τὴν ἐξοικονόμησιν τῆς περὶ ἐνὸς θέματος συνειλεγμένης καὶ διατετυπωμένης ὕλης. Ἐντεῦθεν δὲ τελευταῖον ἐν τοῖς ἐπιστημονικοῖς συνεδρῖοις εὐχαὶ περὶ συγκεντρώσεως τῆς πολυμεροῦς ἐργασίας ἐξεφράσθησαν, πολὺ δικαίως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

§ 6.

Τίνα ὁμως τὰ ὅρια τῆς ἱστορικῆς γνώσεως, τίνα δὴλα δὴ πρέπει ἐκ τοῦ παρελθόντος ἵνα γινώσκωμεν, τίνα πρέπει ἵνα διδασκώμεθα, τοῦτο τῇ ὑποθέσει τοῦ λόγου τοῦδε οὐχ ὑπόκειται· ἄλλης ζητήσεως ἔργον καὶ ἄλλης εὐκαιρίας. Καὶ πάλιν ἐὰν περὶ συγγραφῆς ὁ λόγος, ἄλλη ζήτησις· τίνα δὴλα δὴ φευκτέον, τίνα σιωπητέον, τίνα τάξιν ἐν τοῖς γεγονόσιν ἐφαρμοστέον, καὶ τοῦτο

31. Πολυζωΐδου, Γενικὴ Ἱστορία ὑπὸ Κρέμου ἐπεξεργασθεῖσα.

32. ἔκδ. Β', ἡ κοινὴ.

οὐχ ὑπόκειται τῷ λόγῳ τῷδε. Τούναντίον μετὰ τὰ ἄνωθι εἰρημένα, φέρε ἐξετάσωμεν τὰς σχέσεις τῆς Ἱστορίας ὡς ἐπιστήμης πρὸς τὰς λοιπὰς, τίνας αὐτῆ γνώσεις ἐξ αὐτῶν ἀρύεται ἀλλ' ὅσον ὁ καιρὸς ἐπιτρέπει καὶ ἡ ὑπομονὴ ὑμῶν συγχωρεῖ.

Πᾶσαι αἱ ἐπιστῆμαι συνδέονται πρὸς ἀλλήλας πολὺ ἢ ὀλίγον, ζωογονοῦνται δὲ διὰ τῆς Φιλοσοφίας, ἥτις καὶ διὰ τοῦτο Δέσποινα τῶν ἐπιστημῶν καλεῖται. Ἡ Ἱστορία ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἐπιστημῶν ἰδίαν θέσιν ἐξαίρετον κρατοῦσα δὲν ἔχει δύο μόνον ἐπικουρικὰς ἐπιστήμας, τὴν Γεωγραφίαν καὶ τὴν Χρονολογίαν· δὲν ἔχει μόνον δύο ὀφθαλμοὺς, ἀλλὰ καὶ ἄλλους· κατέστη πολυόμματος Ἄργος, ὅστις ἀπὸ περιωπῆς μετὰ περισσῆς προσοχῆς βλέπει τὰ διαφέροντα αὐτῷ καὶ σπουδῆς ἄξια εἴτε εἰς τὸν καθόλου βίον τῆς ἀνθρωπότητος εἴτε εἰς περιόδον τινα αὐτοῦ ἀφορῶντα.

§ 7.

Οὕτω βοηθητικὰς τῇ Ἱστορίᾳ ἐπιστήμας ἔχομεν πρὸς τῇ Γεωγραφίᾳ καὶ τῇ Χρονολογίᾳ τὴν Ἐθνολογίαν ἢ Ἐθνογραφίαν, τὴν Ἐπιγραφικὴν, τὴν Παλαιογραφίαν καὶ τὴν Παπυρογνωσίαν, τὴν Νομισματικὴν, τὴν Πολιτικὴν καὶ Διπλωματίαν καὶ τὴν Νομικὴν, τὴν Ἀρχαιολογίαν καὶ τὴν Ἱστορίαν τῆς Τέχνης, τὴν Φιλολογίαν καὶ τὴν Γλωσσολογίαν, καὶ αὐτὰς τὰς σκαφὰς, αἵτινες πανταχοῦ τῆς κλασικῆς γῆς ἐκτελεσθεῖσαι καὶ ἐκτελούμεναι ἀνεγέννησαν τὰς ἱστορικὰς γνώσεις. Ὁ φίλος Reinach κρίνων νέας ἐκδόσεις

βιβλίων ἀπεφῆνατο οὐχὶ ἄνευ λόγου³². On ne peut plus faire l' erudition ni d' histoire sans toucher à beaucoup de choses, sans voir s' ouvrir devant soi beaucoup de routes, et si l' on ne peut pas les parcourir toutes, du moins on est forcé de savoir qu' elles existent. Καὶ ἔχει δίκαιον. Διότι ἐκτὸς τῶν ἐν Ἰταλίᾳ, Σικελίᾳ, Λιβύῃ, Αἰγύπτῳ καὶ Κύπρῳ ἀνακαλύψεων, ἐκτὸς τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Βαβυλῶνος καὶ τῆς Νινευί, τῆς Νούμφαρ, τῆς Περσεπόλεως καὶ τῶν Σούσων, τῆς Τύρου καὶ τῆς Σιδῶνος, τῆς Ἡλιουπόλεως (Βααλβὲκ) καὶ τοῦ Ζινδζιρλι, δὲν πρέπει ἵνα λησμονήσωμεν τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Δωδώνης, τῶν Μυκηνῶν, τῆς Τίρυνθος, τοῦ Ορχομενοῦ καὶ τῆς Τροίας, τὰς τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῶν Δελφῶν, τὰς ἐν Ἄργει καὶ Κορίνθῳ, τὰς ἐν Ἐλευσίनि καὶ Δήλῳ καὶ Θέρμοις, τὰς ἐν Ἰθάκῃ καὶ ἐν Λευκάδι, τὰς ἐν Μαραθῶνι καὶ ἐν Χαιρωνείᾳ, τὰς ἐν Φιγαλείᾳ καὶ Μεγαλοπόλει, τὰς ἐν Ἀμύκλαις καὶ Σπάρτῃ, τὰς ἐν Σαμοθράκῃ καὶ Λήμνῳ, τὰς ἐν Θήρᾳ καὶ ἐν Κρήτῃ, τὰς ἐν Μήλῳ καὶ Γίνῳ, τὰς ἐν Κῷ καὶ ἐν Ρόδῳ, τὰς ἐν Ἄσσω τῆς Μυσίας, τὰς ἐν Νεανδρείᾳ, τὰς ἐν Περγάμῳ, τὰς ἐν Μαγνησίᾳ τῇ πρὸς Σιπύλῳ καὶ Μαγνησίᾳ τῇ πρὸς Μαιάνδρῳ, τὰς ἐν Μυρίνῃ καὶ Ἰασῷ καὶ Νοτίῳ, τὰς ἐν Ἐφέσῳ, τὰς ἐν Διδύμοις καὶ Μιλήτῳ, τὰς ἐν Πριήνῃ, ἐν τῷ προσώπῳ τῆς ὁποίας ἔχομεν σήμερον ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ, ἄλλην Πομπηίαν

32. R. Etudes Grecques, No 75 (1904).

μικροτέραν ὅμως, τὰς ἐν Λαγίνῃ, τὰς ἐν Τράλλεσι καὶ τὰς ἐν Ἀφροδισιάδι³³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

§ 8.

Γεωγραφία.—«Γλαῦκας ἐς Ἀθήνας» προσκομίζω, ἵνα τὸ παλαιὸν ἀναμνησθῶ, ἐὰν θελήσω ν' ἀποδείξω πρᾶγμα ἀφ' ἑαυτοῦ εὐαπόδεκτον, ὅτι ἡ Γεωγραφία εἶναι ἐκ τῶν πρωτίστων βοηθητικῶν τῇ Ἱστορίᾳ μαθημάτων, γέφυρα ἐν γένει τῶν φυσικῶν καὶ τῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ Γεωγραφία ἐξετάζει τὰ μέρη, ἐν οἷς τὰ διάφορα συμβάντα ἀνειλίχθησαν, ἰδίως δὲ ἡ ἱστορικὴ λεγομένη Γεωγραφία καὶ ἡ στρατηγικὴ³⁴ προβαίνει μέχρι καὶ τῆς λεπτομεροῦς περιγραφῆς τοῦ τόπου καὶ τῆς παρατάξεως τῶν ἀντιπάλων στρατοπέδων, ἐξ οὗ ἡ Ἱστορία τελευταῖον πολλὰ ὠφελήματα εἶδε καὶ ἡ χαρτογραφία. Ἡ Γεωγραφία, ἥτις παρ' ἡμῖν τοῖς Ἕλλησι θεωρεῖται σήμερον ἔτι μάθημα ὑποδεὲς καὶ ταπεινὸν πρὸς ζημίαν ἐθνικὴν, προητοίμασεν εἰς τὴν Ἱστορίαν τὰς διαφόρους χώρας.

33. Τὰς περὶ ὅλων τούτων ἐργασίας ἔσχον ὑπ' ὄψιν καὶ πάντα τὰ σχετικὰ, ἀλλὰ δὲν ἐπιθυμῶ ἵνα ἐξογκώσω τὸ βιβλίον διὰ παραπομπῶν εἰς ἑκατοντάδα τοῦλάχιστον ἀρίστων βιβλίων καὶ μονογραφιῶν.

34. Πρβλ. Oberhammer E. Die Aufgabe d. historischen Geographie. Verh. d. IX geogr. Tages in Wien 1891—Lammert: Die neuesten Forschungen auf antiken Schlachtfeldern in Griechenland ἐν N. Jahrb. f. Klass. Alterth. 1904 σ. 112—134, 195—212 252—279.

Ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Μεσοποταμίας, τῆς Φοινίκης, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἰταλίας εἰσήγαγε τὰς χώρας ταύτας εἰς τὴν Ἱστορίαν ἢ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἀσσυρίας π. χ. ὠδήγησε τοὺς μεγάλους τῆς χώρας ταύτης βασιλεῖς, ἵνα χωρήσωσι μέχρι τῆς Μεσογείου, μέχρις αὐτῆς τῆς Κύπρου, πράγματι τε καὶ τέχνῃ³⁵. Οἱ Φοίνικες ἐκ τῶν κέδρων τοῦ Λιβάνου εἰς τὰς στήλας τοῦ Ἡρακλέους προухώρησαν εἰρηνικὴν μάλλον ὁδὸν ἑαυτοῖς διανοίξαντες καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ πελτισμοῦ καὶ τοῦ πλούτου πλουτοῦντες καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἀπὸ τῆς χώρας αὐτῶν καὶ τοῦ Νείλου, τοῦ θεοῦ αὐτῶν³⁶.

Τέλος δὲ ἡ Ἑλλὰς σπηρίγματα ἔχουσα τὸν Δία καὶ τὴν Ἀθηνᾶν καὶ συνοδὸν τὴν περωτὴν Νίκην³⁷ ἐγένετο φύσει καὶ θέσει Μουσῶν καὶ Μαθήσεως κατοικία, ὑπόδειγμα δὲ πολιτισμοῦ καὶ ἀναπτύξεως, διότι καὶ φύσις καὶ πρόνοια εἰς ἓν

35. Τοῦ Σαργῶν ἐν Κύπρῳ ἀνευρεθεῖσα στήλη ὑπερφυσικοῦ μεγέθους τῷ 1815 κοσμεῖ τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου. Πρβλ. Μυστακίδου, ἐν Κυριακίδου 10' ἑκατονταετ. σ. 192.

36. Ἐν Rec: des Travaux τ. XXI 1899 ἐδημοσιεύθη Ἐκθεσις θαλασσίας περιουσίας τοῦ ἱεροδούλου Wen—Αμοῦ τοῦ ἐν Θήβαις ναοῦ, γενομένης κατὰ τὸν 1Α' αἰῶνα εἰς Φοινικὴν καὶ Κύπρον. Πρβλ. περὶ τούτου καὶ ἐν Mit. Vorderasiat. Gesells. τ. Α' (1900) σ. 14—29 πραγματείας τοῦ M. Müller.

37. Ἀγγεῖον τοῦ Δαρείου ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῆς Νεαπόλεως Monum: Instit: Arch: IX, 50—51.—Ἄρα καὶ Geschichte der Wis: Erdkunde der Griechen ὑπὸ Berger, Βα ἐκδ. 1903 ἐν Λειψίᾳ καὶ Geschichte der Erdkunde ὑπὸ Günther ἐν Βιέννῃ 1904, τὰ μόνον κάλλιστα διὰ τὴν Ἱστορικὴν Γεωγραφίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἀρχαίαν.

συνέπεσον. Καὶ ἡ κοσμοκράτειρα Ρώμη εἰς τὴν ἔναντι χερσόνησον ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ὠρμήθη, καὶ τὴν Μεσόγειον ὄλην θαυμαστὴν λίμνην δι' αὐτὴν καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὴν κατέστησε ὡς καὶ οἱ μετὰ τὴν Ρώμην τῆς Μεσογείου ἡγεμονεύσαντες Ἄραβες καὶ Βυζαντινοὶ καὶ Ὀθωμανοὶ καὶ λοιποὶ Εὐρωπαῖοι. Πόσον δὲ ἡ φυσικὴ διάπτυξις τοῦ ἐδάφους συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐγκατοίκων, περιττὸν εἰς εἰδότας ἵνα ὑπομνήσκω. Τοῦτο μόνον λέγω ὅτι σήμερον ἡ γνῶσις τῶν Γεωγράφων ὁμοιάζει ὠκεανῷ· εἶναι μὲν ὁμαλὴ, ὡς ὁ Ὀκεανὸς, οὐχὶ ὅμως περιορισμένη· περιορίζεται μόνον ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος, ὅστις ὀφείλει ἵνα γινώσκῃ τίνα ἐξ αὐτῆς τὰ μεταδοτέα, ἐὰν διδάσκῃ Ἱστορίαν ἢ Γεωγραφίαν³⁸.

§ 9.

Χρονολογία.—Ἡ Χρονολογία παρ' ἡμῖν θεωρεῖται ὡς ἐπιβοηθητικὸν μάθημα μνήμης μόνον εὐμάρειαν ἐλέγχον. Καὶ ὅμως ἀπαραίτητος ἡ γνῶσις οὐχὶ μόνον χρονολογιῶν ἀλλὰ καὶ χρονολογικῶν συστημάτων ἔστω καὶ ὀλιγίστων, τοῦ τῶν Ὀλυμπιάδων, τοῦ ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, τοῦ τῶν Σελευκιδῶν, τοῦ τῶν Ἰνδικτιώνων, τοῦ τῆς Ἑγείρας. Πρὸς τῇ γνώσει τοῦ τόπου καὶ ἡ τοῦ χρόνου σήμανσις ἐπιβάλλεται ἵνα συγκρίνωμεν πολλὰς ἐποχὰς καὶ πολλὰ πράγματα. Εὐτυχῶς

38. Πρβλ. ὅσα μακρὰ περὶ τοῦ θέματος τούτου ἔγραψα ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Μεγάλης Γεωγραφίας τῆς ὑπ' ἐμοῦ ἐκδομένης τῷ 1894.

ὑπάρχουσι σήμερον πολλοὶ παραλληλιστικοὶ πίνακες χρονολογικῶν συστημάτων πρὸς κοινὴν χρῆσιν διευκολύνοντες τὰς συνήθεις καὶ προχείρους ἐργασίας τῶν ἱστορικῶν.

§ 10.

Ἐθνολογία, Ἐθνογραφία.—Μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων πάντες συνέχεαν τὴν Ἀνθρωπολογίαν, τὴν Ἐθνολογίαν—Ἐθνογραφίαν. Ἄλλ' ἡ Ἀνθρωπολογία καθόσον ἡ Ἐπιστήμη ἐξετείνετο καὶ ἀνεπτύσσετο περιορίσθη εἰς τὸν περὶ τοῦ ἀνθρώπου λόγον ὑπὸ φυσικὴν μόνον ἔποψιν, ἐνῶ ἡ Ἐθνολογία κατέστη ἐπιστήμη, ἐν ἣ γίνεται λόγος περὶ τῶν ἐθνῶν, τῶν φυλῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, περὶ τῆς φυσικῆς κατασκευῆς τοῦ σώματος ἐκάστης αὐτῶν, περὶ τῆς διαδόσεως αὐτῶν καὶ ἐπικρατήσεως, ἅμα δὲ καὶ περὶ τῆς ψυχολογικῆς αὐτῶν ἀναπτύξεως ποιουμένη λόγον δανείζεται τὰ ἀνατομικὰ δεδομένα ἐκ τῆς Ἀνθρωπολογίας, ἀποσπασθεῖσα τῆς «Ἐθνογραφίας» καὶ διακριθεῖσα αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 1886.

Ἡ Ἐθνογραφία εἶναι ἡ ἐπιστήμη, ἐν ἣ γίνεται λόγος περὶ τῆς καταστάσεως τῶν λαῶν τῶν ἐπὶ τῆς οἰκουμένης, περὶ τῆς διαίτης αὐτῶν, τῆς γλώσσης, τῶν θεσμῶν καὶ τῶν ἐθίμων αὐτῶν· εἶναι περιγραφικὴ μᾶλλον ἐπιστήμη, ἥτις δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὰς δυνατὰς φυσικὰς σχέσεις τῶν λαῶν καὶ τὰς συγγενείας αὐτῶν. Ἐκ τῆς Ἐθνολογίας δὲ καὶ Ἐθνογραφίας ἔχει ὁ ἱστορικὸς ἵνα ζητήσῃ τὰς διαιρέσεις εἰς φυλὰς, τοὺς ἀρχικοὺς τύπους τοῦ βίου ἐκάστης αὐτῶν

καὶ πάντα τὰ συμπαρομαρτοῦντα τῷ βίῳ τῶν φυλῶν καὶ ἔθνῶν, καταρτίσει δὲ σχέσεις καὶ βαθμούς ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀναπτύξει ἀποδιδούς τὸ ἀκριβὲς ἐν τούτοις διὰ τὰς μεταβολὰς, τὰς μεταναστάσεις, τὴν εὐδοξίαν ἢ τὴν ἀδοξίαν τῶν τόπων, οὓς κατώκνησεν ἢ κατοικεῖ λαός τις³⁹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

§ 11.

Ἐπιγραφικὴ⁴⁰.— Ἡ Ἐπιγραφικὴ ἐπαγγέλλεται τὴν ἀνάγνωσιν τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν γενομένων ἐπιγραφῶν, τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν καὶ τὴν ἐξαγωγήν διὰ τὴν Ἱστορίαν συμπερασμάτων. Ἐπιγραφαὶ καλῶς ἀναγινωσκόμεναι εἰσὶν ἡ ἀρίστη καὶ σαφεστάτη πηγὴ, ἐξ ἧς ὁ ἱστορικὸς δύναται ἴν' ἀντλήσῃ ὠφελείας πολλὰς ἢ ὀλίγας, ἀλλὰ πάντως βεβαίας· εἰσὶ κείμενα πρωτότυπα, εἰσὶ τεκμήρια ἀναμφισβήτητα, δι' ὧν ἐξηγοῦνται σήμερον τσαῦται λεπτομέρειαι τοῦ θρησκευτικοῦ, τοῦ διπλωματικοῦ, τοῦ δημοσίου

39. Ὡραῖον βιβλίον κατ' ἐμὲ τόδε: Ethnology, in two parts ὑπὸ Keane, 2 ἔκδ. 1896, Cambridge. Περί Ἐθνολογίας—γραφίας ὄρα διδακτικὴν διατριβὴν τοῦ Grassl (1904. Szlzbach) Herodot als Ethnologe. Ἀκριβέστερον ἀλλαχοῦ.

40. Τί ἐκ τῆς Ἐπιγραφικῆς ἠντλησεν ἡ Φιλολογία, ἡ Διαλεκτολογία (Meisterhans, Γραμματικὴ τῶν Ἀττικῶν Ἐπιγραφῶν εἰς 3ην ἔκδ.) ἄλλου θέματος ὑποκείμενον. — Griech: Dialektinschften Collitz—Bechtel. Δυστυχῶς δὲν εἶχον ὑπ' ὄψιν τοῦ Larfeld, Handb. d. Griechischen Epigraphik.

καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων· εἰσὶ τὰ μόνα μνημεῖα, δι' ὧν διηρηνήθη καὶ ἐπληρωθῆν ἢ ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης, συνεπλήχθη δὲ καὶ συναπληρωσθῆν καὶ ἡ τῶν ἄλλων ἀρχαίων λαῶν, οἵτινες δὲν νύμοιρσαν ἱστορικῶν ἀξίων, ἵνα ἱστορήσωσι τὰ κατ' αὐτοὺς ἢ τῶν ὁποίων αἱ πράξεις ἀναγραφεῖσαι ἐκ πλείστων χρόνων ἀπώλοντο. Αἱ ἐπιγραφαὶ εἰσὶ τὰ μόνα μνημεῖα, δι' ὧν ἐκλελοιπυῖαι γλῶσσαι ἀνέστησαν σήμερον ἰκέτιδες τῇ Ἐπιστήμῃ, ὡς ἡ τῶν Βαβυλωνίων καὶ Ἀσσυρίων, ἢ τῶν Σύρων, ἢ τῶν Φοινίκων καὶ Καρχηδονίων, ἢ τῶν Αἰγυπτίων, ἢ τῶν ἀρχαίων Τούρκων, ἢ τῶν ἀρχαίων Περσῶν, ἢ τῶν Χιμυαριτῶν, τῶν κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς Ὀμηριτῶν· ἀναμένεται ὅμως ἡ ἐξήγησις τῆς τῶν Χετταίων γραφῆς, δι' ἣν πολλοὶ σοφοὶ ἐργάζονται ἔχοντες μάλιστα ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπαράμιλλον τῶν χετταίων μνημείων ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ Μουσείῳ συλλογὴν.

Διὰ τῶν ἐπιγραφῶν, αἵτινες κατὰ τὰς τρεῖς τελευταίας δεκαετηρίδας ἀνεκαλύφθησαν, πολλὰ γινώμαι τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν ἐκυρώθησαν συνεπληρώθησαν ἢ ἀνεπτύχθησαν, κείμενα δὲ διεφθαρμένα ἢ διὰ τὴν ἀμαθίαν, τὴν ἀβλεψίαν ἢ τὴν περὶ τὴν ἀντιγραφὴν ἐπιπολαιότητα τῶν ἀντιγραφῶν διωρθώθησαν· τῷ τρόπῳ δὲ τούτῳ τὸ ἱστορικὸν ἔδαφος τῶν συγγραφέων ἀπεδόθη ἀλώδητον καὶ πρὸς κατανόησιν ἕτοιμον τοῖς ἱστορικοῖς ἢ καὶ τοῖς φιλολόγοις.

§ 12.

α'. Οὕτως, ἐγνωρίσαμεν τὸν Ὑμνον τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς, οὕτως εὔρομεν κείμενα συνθήκης, αὐτὸ π. χ. τὸ πρωτότυπον τῆς παρὰ Θουκυδίδη (Ε', 47) ἀναφερομένης συνθήκης τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Ἀρ,είους Μαντινεῖς καὶ Ἡλείους τῆς τῷ 421 π. Χ. διομολογηθείσης, δι' ἧς ἡ ἀκρίβεια τοῦ Θουκυδίδου ἐθαυμάσθη καὶ ἡ ἀξιοπιστία ἐν ταῖς μαρτυρίαις ἐτιμῆθη⁴¹, αὐτὸ τὸ κείμενον τῆς μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Χαλκιδέων καὶ Ἐρετριέων, δι' ἧς ἐρμηνεύεται ἡ παρὰ Θουκυδίδη ἐν τῷ Εὐβοϊκῷ πολέμῳ, στρατηγούντος τοῦ Περικλέους, ὁμολογία⁴². Οὕτως ἔχομεν τελευταῖον δημοσιευθεῖσαν «ὁμόλογον (δηλ. συμπεφωνημένην) συνθήκην καὶ συμμαχίαν Αἰτωλοῖς καὶ Ἀκαρνάνοις», δι' ἧς ἀναγνωρίζεται ὄριον τῶν δύο λαῶν ὁ Ἀχελῷος. (1905 Ἀρχαιολογ. Ἐφημ. σ. 55). Οὕτως εἶδομεν συμβάσεις ἐμπορικὰς, καθ' ἃς κανονίζονται αἱ σχέσεις τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἄλλας πόλεις διὰ τὴν ἐξαγωγικὴν καὶ εἰσαγωγικὴν ἐμπορίαν. Περιεργίας χάριν ἐπιτραπήτω μοι ἵνα ὑπομνήσω ὅτι ἡ νῆσος Κέως ὑπεχρεοῦτο διὰ συνθήκης ἵνα διακομίζῃ «τὴν ἐξαγωγὴν τῆς μίλτου Ἀθήναζε ἄλλοσε δὲ μηδαμῆ»,

41. Πρβλ. τὰ δύο κείμενα τὸ ἐπὶ τοῦ μαρμαροῦ καὶ ἐπὶ τοῦ χειρογράφου· θάλαττα, ἅπας ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, θάλασσα, πᾶς ἐν τῷ κειμένῳ.

42. Θουκ Α, 114. — C. I. A. IV Suppl. vol. I. Ἐν γένει περὶ τούτων ὄρα Athen. Mittheil. tom. A'. καὶ Β'. Ὅρα ἔτι καὶ Dittemberger, Syll. nr. 61, 62, 77, 87 καὶ Συνθήκαι—συμμαχίαι.

ἦτοι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐν εἶδει μονοπωλείου ἀναλάβει πᾶσαν τὴν ἐν Κέῳ ἐξαγωγὴν τῆς μίλτου⁴³.

β'. Οὕτως, ἐμνήθημεν ἐξ ἐπιγραφῆς πολυστήλου καὶ πολυστίχου ἀνευρεθείσης ἐν Οἰνοάνδοις τῆς Λυκίας οὐ πρὸ πολλῶν ἐτῶν τὰς «Κυρίας Δόξας τοῦ Ἐπικούρου⁴⁴» σὺν ταύταις δὲ συνηγάγομεν καὶ πολλὰς γραμματικὰς καὶ συντακτικὰς παρατηρήσεις, περὶ ὧν οὐ τοῦ παρόντος. Πρὸς τῷ συστήματι τούτῳ τῷ φιλοσοφικῷ καὶ οἰκονομολογικῷ ἐγνωρίσαμεν. Τὸ Ἐδικτον⁴⁵, ὅπερ ἐξέδωκεν ὁ Διοκλητιανὸς τῷ 301 μ.Χ. ἐπιθυμῶν ἵνα διακανονίσῃ τὴν τιμὴν ὄλων τῶν ὠνίων τῆς ἀγορᾶς καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἐλαχίστων εἰδῶν τῆς ἀνάγκης ἢ τῆς πολυτελείας, κρεάτων π. χ. καὶ ἐδωδύμων, οἴνων καὶ ἀρωμάτων. ὀπωρικῶν καὶ σπυρικῶν εἶναι ἔγγραφον οἰκονομίας πολιτικῆς σπουδαιότατον ἅμα καὶ ἐπισημότατον. Διὰ τοῦ Ἐδικτου τούτου ὁ Διοκλητιανὸς ὀρίζων τὸ ὑψιστον ὄριον, τὸ maximum, τῆς τιμῆς ὄλων τῶν χρειῶδων πρὸς βρωσιν, πρὸς πόσιν, πρὸς ἱματισμὸν κλ. ἐζήτει ἵνα φυλάξῃ τοὺς ὑπηκόους τῆς εὐρείας αὐτοῦ αὐτοκρατορίας ἰδίως τοὺς ἐν Ἀνατολῇ

43. C. I. A. II 516.

44. Ἐδημοσιεύθη τελεία ἐν B. C. H. τοῦ 1897 ὑπὸ τῶν φίλων δρων. Heberdey καὶ Kalinka. σ. 315—113. Κατὰ τὸν κ. Homolle ἡ ἐπιγραφή εἶναι «document unique» αὐτόθι σελ. 315. Τὰ Οἰνοάνδα=νὸν Ἰνδζαλιὰρ ἐπὶ τοῦ Σετζελέρτσάι. Πρβλ. B. C. H. 1886 σ. 220 καὶ ἐξῆς καὶ Κατάλογον Νομισμάτων Λυκίας τοῦ Βρεττ. Μουσείου, ἐνῶ ἐν μόνον ἀργυροῦν ἀναφέρεται ἐν πίνακι XV.

45. Waddington, Edit de Diocletien. ἐν Παρισίοις 1831.

ἀπὸ πάσης καταχρήσεως ἢ κερδοσκοπικῆς ἐπιχειρήσεως ἐπιβάλλων καὶ ποινὰς εἰς τοὺς ἐμπόρους ἢ μεταπράτας, κανονιζομένων σαφῶς καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν διαφόρων ἡμερομισθίων καὶ αὐτῶν τῶν μνηαίων τῶν διδασκάλων καὶ παιδαγωγῶν καὶ τῶν ἐπαγγελματιῶν. Ὁ δὲ σπουδαῖον, μετὰ τὴν πρώτην δημοσίευσιν τοῦ Ἐδίκτου ὑπὸ τοῦ **Waddington** νέα ἀποσπάσματα ἀλλαχοῦ εὐρέθησαν καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Μ. Ἀσίᾳ συμπληροῦντα ἢ καὶ νέα διδάσκοντα, ὡς τὰ ἐν Μυλάσοις, ἐν Μεγαρίδι, ἐν Δελφοῖς, ἐν Θήβαις, ἐν Τροιζῆνι, ἐν «οἷς καὶ περὶ σκοροδῶν καὶ κρομμύων ἐν δικτύοις» ἔτι λόγος γίνεται⁴⁶. Καὶ τί δὲν εὐρίσκει ἐν τῷ Ἐδίκτῳ τούτῳ ὁ ἐπιστήμων μάλιστα μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν διαφόρων νέων τεμαχίων λατινιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ; Καὶ τίς δὲν ὀφείλει ἴν' ἀνομολογήσῃ τὴν πατρικὴν ὑπερ τοῦ λαοῦ μέριμναν τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις καλεῖται Διοκλητιανός;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

§ 13.

γ'. Οὕτως, ἔχομεν σήμερον ἐπίσημον κείμενον τῶν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου πεπραγμένων, ἀφ' οὗ μετὰ τὸ Ἄκτιον γῆ τε θάλασσα εἰρήνευσε. Τίς ἐπίστευεν ὅτι ἐν τῇ «Σεβαστῇ» Ἀγκύρᾳ τῇ Γαλατικῇ ἦν δυνατὸν ἴν' ἀνευρεθῇ τὸ σπουδαιότατον

46. Ἐν B. C. Hell. καὶ ἐν Ath. Mittheilungen.

ὅλης τῆς Ἱστορίας τοῦ Αὐγούστου ἔγγραφον, τὸ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου συνταχθὲν δέκα καὶ ἕξ μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, τὸ κείμενον δηλονοῦν τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένων; «Αἱ πράξεις καὶ αἱ δωρεαὶ τοῦ σεβαστοῦ Θεοῦ, ἃς ἀπέλιπεν ἐπὶ Ρώμης ἐγκεχαραγμένης χαλκαῖς στήλαις δύο» κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Σουητωνίου⁴⁷ ἀναφερόμενα ἀνευρέθησαν ἐπὶ μαρμαροῦ ἐγγεγραμμένοι ἐν τῷ Αὐγουστειῷ τῷ ἐν Ἀγκύρᾳ ἐν τῷ τεμένει τοῦ Χατζῆ Βαϊράμ⁴⁸. Τὸ τιμιώτατον τοῦτο μνημεῖον τῆς Διαθήκης τοῦ Αὐγούστου τὸ ἐπὶ δύο χαλκῶν στήλων ἀπώλετο ἐν Ρώμῃ ἔμενε δ' ἄγνωστον μέχρι τοῦ 1544, ὅτε ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Βουσεκίου, τοῦ παρὰ τῇ αὐλῇ τοῦ Σουλεϊμὰν πρεσβευτοῦ Φερδινάνδου τοῦ Α'.

Τὸ μέγα τοῦτο ἔγγραφον⁴⁹, οὗ τὸ ἑλληνικὸν μόνον μέρος ἔχει ἐπὶ μαρμαροῦ μῆκος 21 μέτρων ἐπὶ ὕψους 1 μ. 40 μετὰ πολλὰς ἀντιγραφὰς καὶ μελέτας μόλις τῷ 1883 ἐδημοσιεύθη ἐν ὀριστικῇ κλασικῇ ἐκδόσει ὑπὸ τοῦ πολλοῦ Mommsen κατ'

47. Sueton: ἐν βίῳ Αὐγούστου § CI. περὶ τῆς Διαθήκης τοῦ Αὐγούστου προστίθεται: de tribus voluminibus uno.... altero indicem rerum a se gestarum, quem vellet incidi in aeneis tabulis, quae ante Mausolum starentur: Πρβλ. καὶ Tacit: Ann: I, 11 ἐν τέλει καὶ Δίων: K. 53, 2 καὶ 30. Τὸ ἐν εἰσαγωγικοῖς μέρος ἐλήφθη ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, ἔκδ. Mommsen.

48. Ἐπὶ Σουλεϊμὰν τοῦ νομοθέτου ἐκτίσθη τὸ τέμενος τοῦτο.

49. Ἐκάστη πλευρὰ ἀνὰ 11 μ. τετραγ. ἤτοι 2 πλευρ. × 11 μ. τετραγ. ἴσον 22 μ. τετραγ. τὸ λατινικὸν κείμενον, τὸ δὲ ἑλληνικὸν 21 μ. μήκους ἐπὶ ὕψους 1,40. μ.

ἀντίγραφα καὶ ἐκμαγεῖα, ἅτινα παρεσκευάσθησαν αὐτῷ κατ' ἐντολὴν τῶν Βερολινεῖων Μουσειῶν ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ἐν Ἀνατολῇ Humann, ἐπὶ τόπου κατὰ σουλτανικὴν ἐπίνευσιν ἐργασθέντος. Καὶ ἡ Διαθήκη (Res gestae divi Augusti) περὶ ἧς μνεῖα μόνον ἐγίνετο ἐν ἀρχαίαις πηγαῖς ἀνευρέθη οὐχὶ ἐν χαλκίνοις ἀλλ' ἐν μαρμαρίναις πλαξὶ ἐγγεγλυμένη καὶ κατέστη ἔδαφος στερεὸν, ἐφ' οὗ ἡσκημένοι πόδες ἱστορικοῦ δύνωνται μὴ σφαλόμενοι ἵνα βαδίζωσι. Τὸ δ' εὐτύχημα ἡ Διαθήκη ἐγνωρίσθη καὶ ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει ἀντιμετώπως τῷ λατινικῷ κειμένῳ, ἐξ οὗ νέα ὠφελήματα περὶ τὴν ἐξήγησιν καὶ τὴν ἐρμηνεῖαν πολλῶν λέξεων πορίζομεθα, ἀσφαλῆ.

δ'. Οὕτως, οἱ λόγων καὶ νομίμων ἔμπειροι γινώσκουσι τὸν περίπυστον «τῆς Γόρτυνος Νόμον», ὅστις ἔν ἐῖναι νόμος ἀλλὰ Κῶδιξ, ἥτοι σειρά νόμων ἐπὶ διαφόροις ἀφορμαῖς συνταχθέντων πρὸς συμπλήρωσιν ἀρχαιοτέρας νομοθεσίας, ἧς ἐν αὐτῷ ἀνευρίσκουσιν οἱ ἐπαίοντες ἴχνη. Ὁ κῶδιξ οὗτος ὁ τῷ 1384 ἀνακαλυφθεὶς ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ διαορέοντος τὴν ἐν Κρήτῃ Γόρτυνα Ληθαίου εἶναι ὁ δυσχερέστερος περὶ τὴν ἐρμηνεῖαν ἔνεκα τῶν τε περιεχομένων καὶ τῆς διαλέκτου⁵⁰. Ὁ νόμος π.χ. προασπίζει τὸν ὀφειλέτην κατὰ τῶν παραλόγων ἀξιώσεων τοῦ πιστωτοῦ παρέχει δικαιώματα εἰς τὴν γυναῖκα, ὡς

50. Ἐν τῇ διαλέκτῳ ταύτῃ δὲν γίνεται χρῆσις τῶν μακρῶν η καὶ ω, οὐδὲ τῶν στοιχείων ξ, φ, χ, ψ.

σύζυγον ἔναντι συζύγου καὶ τέκνων, μνήμης καὶ μελέτης ἄξια διὰ τὴν σημερινὴν περὶ τῆς χειραφετήσεως τῶν γυναικῶν τάσιν. Περὶ τὸ ἀστικὸν καὶ τὸ ποινικὸν δίκαιον μάλιστα ἐνδιατρίβων εἶναι, κατὰ τὸν πολὺν Dareste, τὸν μελετήσαντα, μεταφράσαντα⁵¹ ἀρχαιολόγον νομοδιδάσκαλον μέγιστον μνημεῖον, διὰ τὴν μελέτην τοῦ ὁποῦ ὑπάρχει ἐργασία ἐπὶ γενεὰν ὅλην φιλολόγων καὶ νομομαθῶν. Ἐπομένως μετὰ τοιαύτην τοιούτου ἀνδρὸς γνώμην σιγῶ.

ε'. Οὕτως, ἔχομεν σήμερον ἐπιστολὰς αὐτοκρατόρων πρὸς διαφόρους πόλεις Ἑλλάδος τε καὶ Μ. Ἀσίας ἢ πρὸς τοὺς δήμους αὐτῶν ἢ πρὸς τοὺς ἄρχοντας· ὁ Ἀδριανὸς π.χ. ὁ Ἀντωνῖνος⁵² κατέλιπον ἡμῖν πολλὰς, ἀλλ' ἡ πρὸ 18 ἐτῶν γενομένη ἐν τῷ ναϊδρίῳ τοῦ ἀγίου Γεωργίου τῆς Καρδίτσας ἀνακάλυψις τοῦ κειμένου τοῦ λόγου,

51. Ἀνεκαλύφθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Hallhierr καὶ τοῦ Fabricius, μετεφράσθη εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας (καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν ὑπὸ Τυπάλδου ἐν Ἀθήναις, 1887) τελευταῖον ἐδημοσιεύθη σὺν ἄλλοις ἀποσπάσμασι ἐπιγραφῶν Κρητικῆς Νομοθεσίας ἐν τῇ Συλλογῇ τῶν Inscriptious Juridiques ὑπὸ Dareste, Haussoullier τευχ. Γ'. 1894. εἶναι ἔγγραμμένος ἐν 12 στήλαις, ὧν ἐκάστη ἐκ 53—55 σειρῶν.

52. Πέργαμον, πόλιν τῶν Δελφῶν, Γερουσίαν Ἐφέσου, Δήμον Ἀθηναίων, πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῆς Ἀστυπалаίας, πρὸς τοὺς Στρατονικεῖς τοὺς ἐν Λυδίᾳ· τοῦ Ἀντωνίνου πρὸς τοὺς Ἐφεσίους, πρὸς τὸ Πανελλήνιον τῶν Αἰζανῶν κλ. κλ. Τελευταῖον τῷ 1902 ἐξεδόθη ἐν Λίλλῃ ὡς θεοὶς ὑπὸ τοῦ Lafossade «De epistulis . . . . . imperatorum . . . . . quas graecae scriptas lapides papyriquo servaverunt, ἀλλὰ τὸ βιβλίον— δὲν εἶδον.

τὸν ὁποῖον ὁ Νέρων, Ἰσθμίων ἀγομένων, ἀπήγειλεν ἑλληνιστὶ τῇ 28 Νοεμβρίου τοῦ 67 μ. Χ. ἐν Κορίνθῳ χορηγῶν τῆς Ἑλληνιστὶ «ἐλευθερίαν καὶ ἀνεισφορίαν» καταλέγεται μεταξὺ τῶν εὐρημάτων τῶν πρώτων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ὁ λόγος οὗτος, ὃν ὁ φιλέλλην αὐτοκράτωρ ἀπήγειλεν ἐν εἴδει προσφωνήματος τοῖς Ἑλλησι, παρ' οὐδενὶ τῶν ιστοριογράφων διεσώθη, ὑπὸ τινων δὲ μόνον ἐσημειώθη καὶ ἀνελύθη⁵³ ὑπ' ἄλλων δὲ καὶ ἀπεσιωπήθη⁵⁴.

Καὶ ὅμως σήμερον γινώσκουμεν ἀδιαφιλονεικῶς ἐξ αὐτοῦ τοῦ κειμένου, ὅπερ εὔρεν ὁ κ. Holleaux, ὁ τὸν κ. Pomolle ἐν τῷ ἀξιώματι τῆς Διευθύνσεως τῆς Ἀθήνησι Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς διαδεξάμενος⁵⁵, ὅτι, ὁ Νέρων ὡς «νέος Ἥλιος ἐπιλάμψας τοῖς Ἑλλησι» διέταξε τὰς ἑλληνικὰς πόλεις δι' ἐγκυκλίου, ἵνα πέμψωσιν ἀντιπροσώπους εἰς Κόρινθον καὶ ἀκούσωσιν αὐτοῦ «θέλοντος ἀμείψασθαι τὴν εὐγευστάτην Ἑλλάδα τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας καὶ εὐσεβείας ἔνεκα»· ὅτι, ὁ ἴδιος τὸν λόγον ἐκφωνῶν ἐκφράζεται «ἀπροσδόκητον δωρεὰν χαρίζεσθαι τοῖς Ἑλλησι» εἰ καὶ μηδὲν παρὰ τῆς ἐμῆς μεγαλοφροσύνης ἀνέλπιστον τολοῦσιν, ὅσιν οὐκ ἐχώρησαν οὔτοι αἰτεῖσθαι» Ὁ Νέρων, ὡς γνωστὸν, ἔδρευεν ἐν τοῖς ἀγῶσι τὴν Ἑλλάδα περιερχόμενος οὐχὶ ὀλιγωτέρους τῶν 1808 στεφάνων.

53. ὑπὸ τοῦ Σουετωνίου ἄνευ γνώσεως τοῦ κειμένου.

54. ὑπὸ Δίωτος Κασ.

55. B. C. H. τοῦ 1888 σ. 510—528.

στ'. Οὕτως, ἔχομεν σήμερον ἀπὸ 7 ἐτῶν κατὰ τὸ 1899 ἀνακαλυφθὲν ἐν Ἐφέσῳ κατὰ τὰς σκαφὰς τὰς διενεργουμένας ὑπὸ τοῦ Καισαροβασιλικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Βιέννης ἐν ἐπιμεμηλημένῃ γραφῇ τὴν γνωστὴν ἄλλως ἐκ τῆς Ἑκκλ. Ἱστορίας τοῦ Εὐσεβίου ἀπόκρυφον ἐπιστολὴν τοῦ Ἀβγάρου ἐξ Ἐδέσσης πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν⁵⁶. Οὐκ ἐμὸν τὸ ἐξετάσαι τὸ πρᾶγμα τοῦτο, καὶ ὅμως τὸ κείμενον νῦν ἐπὶ μαρμάρου κρημνισθείσης θύρας διασώζεται πρὸς μελέτην καὶ παραβολὴν τοῖς προοδημοσιευμένοις.

§ 14.

ζ'. Ἀλλ' ἢ «Ἐπιγραφικὴ» δὲν ἐγνώρισεν ἡμῖν καὶ λογαριασμοὺς οἰκοδομῶν, ὡς τοὺς τοῦ Ἐρεχθείου τῷ 407 καὶ τοὺς περὶ τοῦ θησαυροῦ ἐν τῷ Παρθενῶν ἀπὸ τοῦ 438, τὰ τῆς διοικήσεως τοῦ Δηλίου Ἱεροῦ ἐπὶ 4 αἰῶνας (454—90 π. Χ.), ἐνοποιήσεις νομισματικῶν συστημάτων καὶ σταθμῶν; δὲν ἠκρίβωσεν ἡμῖν τοποθεσίας πόλεων, ὀνομασίας πόλεων καὶ φυλῶν, βασιλέων καὶ ἀρχόντων, ὀνόματα νέων τραγικῶν, ἀνδριαντοποιῶν, γλυπτῶν, ἀγγειοπλαστῶν; δὲν προσέθηκεν νέα εἰς τὰ γνωστὰ ὀνόματα ἰατρῶν καὶ ἀρχιάτρων κοινοτήτων τε καὶ βασιλέων καὶ συλλόγων αὐτῶν,

56. "Opa Heberdey, Vorl. Bericht ἐν Jahresheft d. Ost. Arch. Instituts— III, 1900.

“ Αὐγαρος [Οὐκάμα] τοπάρχης Ἐδέσσης Ἰησοῦ ἀγαθῷ Σω., τῆρι ἀναφανέντι ἐν [πόλι] Ἱερουσαλήμ χέριν., . Πρβλ. τὸ κείμενον τοῦ Εὐσεβίου [ἐκδ. Heinichen] Α' § 13.

ὀνόματα νηῶν καὶ ἐν γένει κύρια ὀνόματα, ἅτινα δὲν ἀπαντῶσιν ἐν τῷ Λεξικῷ τῶν Κυρίων ὀνομάτων τῷ ὑπὸ τοῦ Pape—Benseler πεφιλολογημένῳ, οὔτινος νέα ἔκδοσις θεωρεῖται ἀπαραίτητος⁵⁷. Πόσαι δὲ ἐξακριβώσεις ἔργων καὶ τοποθεσιῶν δὲν ἐπληθήθυσαν, καὶ νόμοι διάφοροι περὶ δαιτησίας, περὶ ἀπαλλοτριώσεως γαιῶν πρὸς δημοσίαν ἀνάγκην ἢ ὠφελίαν, περὶ διαθηκῶν, περὶ ἐνοικίων, περὶ ὑποθηκῶν, περὶ δανείων, περὶ τόκων, περὶ μαρτυριῶν, περὶ πωλίσεων, περὶ ἀπελευθερώσεως δούλων, περὶ διαφόρων ποινῶν, περὶ κιβδηλοποιῶν, περὶ ἱεροσύλων καὶ τῶν τοιούτων;

§ 15.

η'. Τοιαύτη ποικίλη τροφή πολλὰς ποιότητας ἔχουσα ἐξ ἑαυτῆς ἀναδίδωσιν ἐκάστῳ τμήματι τῆς Ἱστορίας τὸ οἰκεῖον καὶ πρόσφορον. Ἐν ἔτι παράδειγμα δικαιοῦσι τὸν πρὸς ὑμῶν ταῦτα λέγοντα καὶ τὴν ὑπομονὴν ὑμῶν ἐξαντλοῦντα πάντες γινώσκομεν τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ τὴν πολύκροτον «δίκην τῶν Ἐρμοκοπιδῶν» πάντες γινώσκομεν ὅτι ὁ ἀλλόκοτος τὸν χαρακτῆρα υἱὸς τοῦ Κλεινίου κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ εἰς τὴν δήμευσιν τῶν ὑπαρχόντων

57. Ἐκατοντάς που νέων ὀνομάτων κυρίων ἐξ ἐπιγραφῶν ἐκ Θεσσαλονίκης μόνον γινώσκειται.

Ὁ Friedländer ἐν Zeitsch. f. Numismatik τ. XI κατεχώρισε κατάλογον ὀνομάτων. . . ἀγνώστων τῷ Pape—ἐκ νομισμάτων.

αὐτοῦ. Κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1901 παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν εὐρέθησαν τεμάχια ἐνεπιγράφου μαρμαροῦ, ἐν οἷς ἀναφέρεται κατάλογος τῶν δημοθέντων πραγμάτων τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ, κιβωτίων, χιτώνων, προσκεφαλαίων, κλινῶν ἀμφικεφάλων⁵⁸ αὐτῶν ἴσως ἐκείνων, περὶ ὧν ὁ ἀνὴρ ἠρέσκετο ἵνα γίνεταί λόγος⁵⁹.

Αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα ἀναφερόμεναι σὺν τῷ χρόνῳ τοσαῦται ἠριθμήθησαν, ὥστε πλὴν τῶν μεγάλων γνωστῶν Συλλογῶν ἐδέξασθε καὶ ἐκδόσεις μικροτέρων Συλλογῶν ἵνα γένωνται, περιέχουσαι τὰς ἐπιγραφὰς τὰς μείζονα ἱστορικὴν σπουδαιότητα ἔχουσας. Αἱ μικρότεροι δὲ αὗται καὶ προσιτώτεροι συλλογαὶ, ὧν καλλιτέρα εἶναι ἢ τοῦ Dittemberger ἄριστα διηλεκτόντων τὴν πρόοδον τῶν ἱστορικῶν μελετῶν διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν. ἄλλαι δὲ πάλιν κατὰ χώρας ἤρξαντο ἐκδεδόμεναι καὶ κατὰ πόλεις⁶⁰.

58. Παρὰ Πολυδ. I 36 «ἀμφικέφαλος», [Πρβλ. καὶ 38, 40] Ἡ λ. «ἀμφικέφαλος» ὀρθότερα: ἐκδ. Βεκκήρου. Πρβλ. καὶ τὰ ὑπὸ τῆς ἀμερικανίδος δος Ransom ἐν Couches Beds of the Greeks, ἐν Σικάγῳ 1905 μετ' εἰκόνων σ. 91, 111.

59. Jahresh. d. Osterr. Arch. Inst. 1903 σ. 231. Πρβλ. καὶ ἀπόσπασμα βίου τοῦ Ἀλκιβιάδου ἀγνώστου συγγραφέως, ὅστις εἶχε μόνον ὑπ' ὄψιν τὸν Θεουκυδίδην ἐν Parygus d' Oxyrhynchos III.

60. Syllog. Inscr. Graecarum, Ἐκδ. β'. — Ἐκδοσις ἐπιγρ. Μαγνησίας ἐπὶ Μαϊάνδρῳ ὑπὸ Kerr, τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου κλ. κλ.

§ 16.

Ο'. Επιτραπήσεται δέ μοι ὑπομνήσαι ἐνταῦθα ὅτι ἐν Διμπάν, πέραν τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, πρὸ 40 περίπου ἐτῶν εὐρέθη ἡ περίπυστος στήλη τοῦ Μέσα, βασιλέως τῆς Μωαβίτιδος χώρας, ἀκμάσαντος κατὰ μεσοῦντα τὸν Θ' αἰῶνα; Ἐν τῇ στήλῃ ταύτῃ εὐθύς ἀναγράφονται ἐν φοινικικοῖς γράμμασιν οἱ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνες τῶν Μωαβιτῶν κατὰ τῶν συνενωθέντων Ἰσραηλιτῶν καὶ Ἰουδαίων, ἀναγνωρίζονται δὲ αἱ σχέσεις τῶν βασιλέων τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῶν Μωαβιτῶν, αἱ μεταξὺ τοῦ Ἰωράμ (894—883 π. Χ.), υἱοῦ τοῦ Ἄχαζ καὶ τοῦ Μέσα⁶¹. Ἀλλὰ μικρὸν ἔτι παρεκτείνω τὸν λόγον περὶ ἐπιγραφικῆς.

Γράφων ἄλλοτε περὶ «τῆς Ἀρχαιολογίας τῶν Ἀνατολικῶν Ἐθνῶν κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα⁶²» καὶ μνησίαν ποιούμενος τῆς δυνάμεως τῆς Βαβυλῶνος ἐπὶ τοῦ Χαμμουρραβῆ καὶ τῆς περιωπῆς τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς ἣν τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος ἐξίκετο ἐπὶ τοῦ βασιλέως τούτου, οὐδέποτε ἠλπίζον ὅτι ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἐμὴν δημοσίευσιν, ἐν Σούσοις, τῇ βασιλικῇ ταύτῃ πόλει τῆς Περσίας, νέου κειμένου ἀνακάλυψις ἔμελλεν ἶν' ἀναστατώσῃ ἀληθῶς σύμπαντα τὸν ἐπιστημονικόν

⁶¹ Zeits. D. M. Cesells. σ. 212 ὑπὸ Ceiger καὶ Schlottman. Τελευταία κλασικὴ ἔκδοσις εἶναι ἡ τοῦ ἐμοῦ μακαρίτου διδασκάλου Socin τῷ 1886 ἐν Freiburg in Br. «Jnschrift d. K. Mesa v. Moab» Ἡ στήλη, ἐν Λούβρω.
⁶² Ἐν Κυριακίδου ΙΘ'. ἑκατονταετηρίδι, σ. 194.

κόσμον καὶ εἰς ἀγωνίαν περιστήσῃ καὶ θεολόγους καὶ νομομαθεῖς καὶ φιλολόγους καὶ παιδαγωγούς καὶ κοινωνιολόγους καὶ ἰατροὺς καὶ ἱστορικούς καὶ ἠθικολόγους καὶ γλωσσολόγους. Τὸ δὲ κείμενον τοῦτο εἶναι ὁ λεγόμενος «Κῶδιξ τοῦ Χαμμουρραβῆ», ὁ ἐκ 282 ἄρθρων, τὸ σπουδαιότερον τῶν ἀνακαλυφθέντων μνημείων ἀρχομένου τοῦ νῦν αἰῶνος, ἕνα ἀκριβῶς αἰῶνα μετὰ τὴν πρώτην ὑπὸ τοῦ Γροτεφενδίου ἀπόπειραν ἀναγνώσεως τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς. Κατὰ τὰς σκαφὰς, ἃς διεξήγαγεν ἡ γαλλικὴ ἐπιστημονικὴ ἀποστολὴ ἡ ὑπὸ τὸν κ. de Morgan καὶ τὸν αἰδ. δομικανὸν καὶ σεβαστὸν φίλον καθηγητὴν κ. Scheil ἐν Σούσοις, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1901 ἀνευρέθη ὁ φέρων τὸ κείμενον τοῦτο «διορίτης» λίθος ἐν τῷ ἄνω μέρει τοῦ ὁποῦ ἀναπαρίσταται ἐν ἐκγλύφῳ παραστάσει αὐτὸς οὗτος ὁ τῶν Βαβυλωνίων βασιλεὺς Χαμμουρραβῆ ὄρθιος πρὸ τοῦ ἐντεθρονισμένου Ἡλίου (Σαμάς). Τὸ περιεχόμενον τοῦ κώδικος τοῦ εὐγενοῦς τούτου καὶ φιλοπροόδου βασιλέως τοῦ περὶ τὰ 2200 π. Χ. βασιλεύσαντος μεταφρασθὲν ἀμέσως εἰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας ἐγένετο ὑποκείμενον σπουδαιοτάτων μελετῶν, ὧν τινὰς καὶ ὑπ' ὄψιν εἶχον καὶ ἀνέγων. Οὐδεὶς νομίζω κακίσει με, ἐὰν κἀγὼ περὶ τῆς νομοθεσίας ταύτης τοῦ Χαμμουρραβῆ ἐπαναλάβω τὸ αὐτὸ, ὅπερ ὁ Dareste περὶ τοῦ νόμου τῆς Γόρτυνος, ὅτι γενεὰ ὅλη εὐρήσει ἐργασίαν ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ τοῦ περιεχομένου τῆς νομοθεσίας ταύτης, ἐν ἣ δὲν διακρίνομεν μόνον ξηροὺς νόμους

ἀλλὰ στοιχεῖα πραγματικά, ζῶντὰ, συγκεκριμένης, εἰς ἐχούσης καὶ κατεστημένης πολιτείας⁶³. Καὶ τί δὲν εὐρίσκει ὁ ἀκριβέστερον ἐξετάζων τὴν Νομοθεσίαν ταύτην; Καὶ περὶ δικαστῶν παρανομούντων, περὶ μαρτύρων δεκαζομένων, περὶ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, περὶ ἀσκήσεων καὶ ποινῶν τῶν στρατιωτῶν, περὶ καλλιέργειας ἀγρῶν καὶ κήπων καὶ ἐν γένει φυτειῶν, περὶ ἐμπορικῶν σχέσεων, ἐν αἷς περὶ δανείων καὶ περὶ χρεωκοπίας, περὶ πωλίσεως ποτῶν, καὶ περὶ παρακαταθήκης, καὶ περὶ γαμικῶν συμβολαίων καὶ περὶ υἰοθεσίας, καὶ περὶ ἰατρῶν καὶ ἰατρικῶν ἐπισκέψεων εἰς ἀσθενεῖς διαφόρου κοινωνικῆς περιωπῆς καὶ κτηνιάτρων, περὶ εὐθυγῶν ἀρχιτεκτόνων καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων, περὶ ὧν ἴσως, τῶν καιρῶν διδόντων, ἐν ἄλλῃ εὐκαιρίᾳ.

63. Ὁ λίθος ἔχει ὕψος 2μ,25 καὶ 1μ,90 περὶ τὴν βάσιν· ἐχάρθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Χαμμουρραβῆ περὶ τὸ 2200 π. Χ. διὰ τὸν ἐν Σιππάρᾳ ναὸν (νῦν Ἀβου-Χαβάς παρὰ τὴν Βαγδάτην), μετήχθη δὲ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ ἐλαμιτικοῦ βασιλείου ὑπὸ τοῦ ἐλαμίτου βασιλέως Σουτροῦκ Ναχούντ.—Ἐκδοσις μικρὰ γαλλιστὶ προσιτὴ παντὶ ἢ τοῦ αἰδ. καὶ σοφοῦ πατρὸς Scheil "La loi de Hammourabi., 1901 τὸ δεύτερον· καὶ ἢ τοῦ Fr. Mari, ἰταλιστὶ (Ρώμη 1903) καὶ ἢ τοῦ Winckler γερμανιστὶ. Μεγάλη δὲ καὶ δοκιμωτάτη ἢ τοῦ Harper Francis Robert: The Code of Hammurabi, King of Babylon about 2200 B. C., autographed text, transliteration, translation, glossary, Index. . . . ἐν Σικάγῳ καὶ Λονδίῳ 1901· καὶ τέλος πραγματεία ὑπὸ Johns ἐν τῷ Ε'. τόμῳ (τῷ καὶ ἐκτάκτῳ) τοῦ Λεξικοῦ Hastings, (A. Dictionary of the Bible εἰς 4ον ἐκ σελ. 936) τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἐνῶ καὶ ἄρθρα καὶ διατριβαὶ εἰδικαὶ περὶ ὄλων τῶν σχετικῶν ζητημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

§ 17.

α'. Παλαιογραφία — Παπυρολογία. — Ἡ «Ἐπιγραφικὴ» καὶ ἡ «Παλαιογραφία» πρὸ ὀλίγων ἐτῶν συνεταυτίζοντο καὶ ἐν τισὶ συνεχέοντο· σήμερον ὅμως, ἴδιον ἐκάστη ἀπετέλεσε κλάδον τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Φιλολογίας. Ἡ Παλαιογραφία⁶⁴, ἥτοι ἡ γνῶσις τῆς γραφῆς τῶν ἀρχαίων χρόνων καὶ τῶν διὰ τῆς γραφῆς ταύτης γεγραμμένων εἶναι διὰ τὰς ἱστορικὰς μελέτας κρηπὶς κυριωτάτη, μάλιστα ἐὰν εἰδικώτερον καὶ μεθοδικώτερον προβῆ τις περὶ τὴν σπουδὴν καὶ ἐξήγησιν τῶν διαφόρων ἐποχῶν, εἰς τὴν χρονολόγησιν τῶν διαφόρων κειμένων, καὶ τὴν διάκρισιν τῶν ἀχρονολογῆτων κωδίκων.

β'. Ἡ Παλαιογραφία νῦν καὶ τὴν «παπυρογνωσίαν ἢ παπυρογραφίαν» ἐν τοῖς κόλποις ἑαυτῆς ἀναπτύξασα ἔχει εὐρὺ στάδιον μελέτης, ἐξ ἧς ὁ ἱστορικὸς πολλὰ ἔν' ἀρυσθῆ δύναται. Ἡ παπυρογνωσία ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως ἰδιαιτέραν κέκτηται σημασίαν· διότι αἱ ἀναδιψήσεις αἱ ἐν ταῖς νεκροπόλεσι τῆς Αἰγύπτου διενεργηθεῖσαι

64. Garthausen, Griech. Palaeographie. Ὁρα Θόμσων—Λάμπρου ἐν Ββλθ. Μαρασλή. Τὸ μικρὸν ἐχειρίδιον ἰταλιστὶ τοῦ Fuinagalli ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Hoepli, ἐν Μιλάνῳ 1899· ἐκ σελ. 178.—Νῦν ἔχομεν πρὸς ἄλλαις καὶ Ἀραβικὴν Παλαιογραφίαν Arabic Palaeography ὑπὸ τοῦ Moritz ἀπὸ τοῦ Α' αἰῶνος τῆς Ἑγείρας μέχρι τοῦ 1000 ἔτους ἐν Καίρῳ 1905 εἰς μέγα σχῆμα, 188 σελίδων παλαιογραφικὰ κείμενα ἐκ τῆς χειρῆς βιβλιοθήκης.

ὑπὸ Ἀγγλῶν, Γάλλων, Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν⁶⁵ καὶ οἱ πάπυροι οἱ ἀνευρεθέντες ἐν τοῖς αἰγυπτιακοῖς τάφοις κατὰ τὴν τελευταίαν ἰδίως δεκαετίαν νέαν ζωὴν ἐνέπνευσαν εἰς τὴν καθόλου φιλολογίαν καὶ τὴν ἱστορίαν, προήγαγον δὲ τὰς γνώσεις ἡμῶν πολλαχῶς. Αἱ ἐν Ὁξυρρύγγῳ μόνον ἀναδιφήσεις τῷ 1897 ἀρξάμεναι καὶ τῷ προπαρελθόντι ἔτει ἐπαναληφθεῖσαι ἤγαγον εἰς φῶς περίπου χιλιάδα παπύρων ποικίλης ὕλης· τούτου δ' ἕνεκα ἀπὸ τοῦ 1899 ἐν Ὁξφόρδῃ ἔχομεν εἰδικὸν «Ἐγχειρίδιον» περὶ τῆς παπυρογνωσίας συγγραφὴν ὑπὸ τοῦ Kenyon, τοῦ γνωστοῦ ἐκδότου «τῆς τῶν Ἀθηναίων Πολιτείας», «τῶν ποιημάτων τοῦ Βακχυλίδου⁶⁶» ἀπὸ δὲ τοῦ 1901 καὶ ἴδιον περιοδικὸν σύγγραμμα «Ἀρχεῖον» τῶν παπυρολογικῶν ἐρευνῶν ὑπὸ τοῦ Wilcken.

Οὕτως ἕνεκα τῆς πολλῆς θρησκευτικῆς, φιλολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ὕλης καὶ εὐχρὴ ἐξεφράσθη περὶ δημοσιεύσεως Συλλογῆς τῶν Παπύρων, μάλιστα δὲ ἐξεδόθη καὶ Λεξικὸν τῶν ἐν τοῖς παπύροις

65. R. Etudes Anciennes v. V καὶ VII (1903 καὶ 1905) ὑπὸ Jouguet. Chronique des Papyrus—Fouilles.—R. E. Grecques ὑπὸ Ricci 1905 τευχ. 80 σ. 324-337. «Le nombre des papyrus d' Oxyrhynchus publiés ou décrits p. Grenfell et Hund est porté à 839».

66. Ἀριστοτέλους 1892 ἐκδ. Γ', καὶ τοῦ Βακχυλίδου ἐκδ. 1897 ἀμφότεραι εἰς 8ον ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέρῳ ἐκδόσει μετ' αὐτοτυπίας εἰς μέγα σχῆμα.

Εὐσύνοπτον ἄριστον πραγματεῖαν ὑπὸ τὸν τίτλον Papyri δ' αὐτὸς ἀνὴρ ἔγραψεν ἐν τῷ Ε'. τόμῳ τοῦ Λεξικοῦ τῆς ἀγίας Γραφῆς τοῦ Hastings. Πρβλ. σημ. 63.

τεθησαυρισμένων λέξεων, συμπλήρωμα τῶν τοῦ Κουμανούδη καὶ Σοφοκλέους ἀπαραίτητον⁶⁷.

γ'. «Οἱ Μιμίαμβοι τοῦ Ἡρώνδα» εἰς 4ην ἐκδοσ. στερ. ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ σοφοῦ διδασκάλου O. Crusius ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τῶν παπύρων ἐκδοθέντες, τὰ ποιήματα τοῦ Βακχυλίδου, τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Μενάνδρου, τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Τιμοθέου, τοῦ Διδύμου καὶ ἄλλων⁶⁸ πλουτίζουν μὲν τὴν φιλολογίαν οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν καθ' αὐτὸ Ἱστορίαν, ὡς ἐπλούτισαν αὐτὴν ἀποσπάσματα τοῦ Ἀρριανοῦ ἐκ τῆς Ἱστορίας τῶν Διαδόχων⁶⁹, ὁ βίος τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὅστις βασίζεται μὲν ἐπὶ τῶν τοῦ Θουκυδίδου δεδομένων παρέχεται ὅμως καὶ τινες νεωτέρας λεπτομερείας, καὶ μάλιστα ἡ «Ἀθηναίων Πολιτεία» τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἡ ἀνεύρεσις τῆς τῶν Ἀθηναίων Πολιτείας πολλὰς εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος θεωρίας εἰσφέρεισσι προυκάλεσε συζητήσεις καὶ ἐπλήρωσε ὀλόκληρον φιλολογίαν, δι' ἧς εἰδικοὶ φιλόλογοί τε καὶ ἱστορικοὶ τρέφονται (πρβλ. τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου Βιλλαμόβιτς Arisroteles und Athen, 1893). Ἐντεῦθεν δὲ ἡ αὐξήσις τῶν πηγῶν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς Ἱστορίας καὶ

67. Van Herwerden. Lexicon graecum suppletorium et dialecticum (Lugd. Batavorum) 1902 εἰς 8ον σ. 973 καὶ Appendix lexicī τοῦ αὐτοῦ 1904 ἐκ σελ. 262 Τοῦτο δὲν εἶδον.

68. Πρβλ. Reinach S. de quelques textes grecs et latins récemment déconvertis en Egypte ἐν R. Archéologique 1904 σ. 406 καὶ ἐ.

69. Reitzenstein 1892.

κατ' ἀνάγκην ἢ κριτικὴ αὐτῶν ἐξέτασις ἢ χαρακτηρισίζουσα τὴν νέαν τῆς τελευταίας εἰκοσιπενταετίας ἐργασίαν, διότι, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, κατὰ χρόνον τὸ ἔδαφος τῆς ἑλληνικῆς Ἱστορίας νύξήθη, νῦν δὲ προστίθημι ὅτι καὶ κατὰ τόπον ἐμεγαλύνθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

§ 18.

α΄. Διπλωματικὴ, Πολιτικὴ, Διπλωματία, Νομική.— Ἡ «Διπλωματικὴ» στενωδῶς συνδεομένη τῇ «Ἐπιγραφικῇ» καὶ «τῇ Παλαιογραφίᾳ» ἐν τῷ αὐτῷ βαθμῷ καὶ μέτρῳ προσέρχεται ἐπίκουρος τῇ Ἱστορίᾳ. Ἡ «Διπλωματικὴ» ἀσχολεῖται κυρίως περὶ τὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν χαρτίων καὶ ἐγγράφων τῶν ἐπὶ χάρτου ἢ ἐπὶ περγαμνῆς, τῶν διπλωμάτων, διαγινώσκει τὴν γνησιότητα ἢ τὴν πλαστικότητα αὐτῶν, φροντίζει διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς χρονολογίας αὐτῶν εἶναι ἐν ἄλλαις λέξεσι κατὰ τὴν εὐφυῆ ἐκφρασιν τοῦ μακαρίτου Σαριπόλου, «ἡ παλαιογραφία τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν», κατ' ἀκολουθίαν δὲ ἀπαιτεῖ καὶ αὕτη ἄσκησιν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ γνῶσιν τοῦ περιεχομένου καὶ τὴν ἐν γένει ἐκτίμησιν τῶν χαρτῶν τούτων⁷⁰.

70. Ἡ «Ἐπιγραφικὴ», ἔχει τοὺς λίθους φθεγγομένους, ἧτοι ἔχει ὑπ' ὄψιν τὰ μνημεῖα τῆς ἱστορίας τὰ διὰ τῆς γλυφίδος ἐγγεγλυμμένα καὶ διὰ τῆς σμίλης ἐγγεγραμμένα ἐπὶ ὕλης σκληρᾶς, ἐπὶ λίθου, ὀρειχάλκου κλπ. ἢ δὲ «Νομισματικὴ», ἔχει ὑπ' ὄψιν τὰ μνημεῖα τὰ ἐπὶ πολυτίμου ὕλικου,

β΄. Ἄλλ' ἢ «Διπλωματικὴ» ἀποτελεῖ κλάδον κύριον τῆς «Διπλωματίας», αὕτη δὲ πάλιν τῆς «Πολιτικῆς». Ἡ μὲν «Πολιτικὴ» εἶναι ὅλη ἢ ἐπιστήμη, ἣ τις ἐξετάζει τὸν βίον τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ ὀργάνωσιν καὶ τὰς ἐξωτερικὰς αὐτοῦ σχέσεις, συμπίπτει δὴλαδὴ σχεδὸν τῇ Ἱστορίᾳ, ἢ δὲ «Διπλωματία» εἶναι κλάδος αὐτῆς, διότι περιορίζεται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν μετὰ τῶν ξένων ἐθνῶν σχέσεων τῆς πολιτείας, ἔχει δὲ ὑπ' ὄψιν τὴν εὐκοινωνησίαν καὶ τὴν εὐσυναλλαξίαν. Ἡ Πολιτικὴ δὲ ἐξήρτηται ἐκ τῆς πολιτείας τῶν τὰ πολιτικὰ, ἧτοι τὰ δημόσια, πρᾶσσόντων, ἀλλάσσει ἀνὰ πᾶσαν ἐποχὴν, ὡς παρατηρεῖται τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀρχαίας θεοκρατίας, τῆς σοφιστείας, τῆς πολιτείας τοῦ Πλάτωνος καὶ τῆς πρακτικωτέρας τοῦ Ἀριστοτέλους, τῆς τῶν Ρωμαίων, τῆς τοῦ Μεσαίωτος, τῆς τῶν πολιτικῶν θεωριῶν τοῦ Machiaveli, τῆς τοῦ Ναπολέοντος τῶν μετὰ τὰς συνθήκας τοῦ 1815, 1856 κλ. τῶν μετὰ τὸ 1871 καὶ οὕτω καθεξῆς. Ὁ δούξ de Broglie διερωτᾶται ἐν τῷ λαμπρῷ αὐτοῦ συγγράμματι τῷ ὑπὸ τὸν τίτλον «Histoire et Politique» (1897 σ. 71, 77 καὶ ἐξῆς), μετὰ τὴν συμπλήρωσιν εἰκοσιπενταετίας τοῦ νέου ἐν Γαλλίᾳ πολιτεύματος, τῆς δημοκρατίας, τί ἐπράχθη ἐν Γαλλίᾳ τὸ δυνάμενον ἵνα κουφίσῃ τὰς συνεπείας τῶν μεγαλειτέρων δυστυχιῶν καὶ θυσιῶν τοῦ ἔθνους. «Τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, λέγει, ὡς δυνάμεθα ἵνα προῖδωμεν, εἶναι φύσεως τοιαύτης ἵνα φέρωσιν ἐπιλησμοσύνην τοῦ παρελθόντος;» Ἦτο δυνατόν ἵνα

κλείση τις ὀφθαλμούς, ἤτο δυνατόν πολιτικός διευθύνων τὰς τύχας τῆς μεγάλης Γαλλίας, ἵνα μὴ ἀναμνησθῆ ἡμέραν τινὰ παρελθόντος μὴ πολὺ ἀπομακρυσμένου ἀλλὰ τοῦ χθὲς ἔτι; ἤτο δυνατόν, ἵνα μὴ ἀναγνώσῃ μίαν τοῦλάχιστον σελίδα τῆς ἱστορίας αὐτῆς, ἵνα μὴ ρίψῃ ἔστω καὶ ἐπιπολαίως βλέμμα ἐπὶ τινος χάρτου περὶ τῆς γεωγραφικῆς τῆς πατρίδος αὐτοῦ θέσεως; Τί ἤτο ἡ Εὐρώπη τοῦ 1801 κατὰ τὸ 1814, ἡ δ' Εὐρώπη αὕτη τοῦ 1814 τί ἐγένετο τὸ 1848; Πόσα διδάγματα μετὰ ταῦτα ἐδιδάχθη, λέγει αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐκ τῆς ἀναδιφήσεως αὐτῆς τῆς τῶν τελευταίων ἐτῶν ἱστορίας, ὁ ἴδιος ὑπογράψας τῷ 1871, ἐνῶ χρόνῳ ἔτι ἡ πατρίς αὐτοῦ ἐτέλει ὑπὸ τοὺς πόδας αὐστηροῦ καὶ σιδηροῦ νικητοῦ, ἐν τῇ Διασκέψει τοῦ Λονδίνου ἐκ μέρους τῆς Γαλλίας, τὰ ἐναντία ἐκείνων, ἅτινα ἡ Γαλλία μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἐπέτυχε μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἐκ τῆς Ρωσίας (1856 σελ. 87)⁷¹. Ἡ διδακτικὴ αὕτη πεῖρα ἐγένετο αὐτῷ μίθημα πολιτικὸν ἐκ τῆς Ἱστορίας ληφθέν. Ἡ «Πολιτικὴ» ἀπαιτεῖ γνῶσιν Ἱστορίας, φιλοσοφικὴν κρίσιν καὶ σύνεσιν.

71. Παραβάλλεται ἀπαραμίλλως ἡ θέσις τῆς Γαλλίας μετὰ τὸν γαλλογερμανικὸν καὶ τῆς Ρωσίας μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν, ἐξετάζεται ἡ θέσις αὐτῆς, ἡ πολιτικὴ, ἡ οἰκονομικὴ, ἡ γεωγραφικὴ ἐν σχέσει πρὸς τὴν τῆς Γαλλίας. Διδακτικὰ μέρη ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν σχέσεων ἀκόμη αὐτοῦ ὡς πληρεξουσίου ἐν Λονδίῳ πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ Ἰούλιον Φάβρον, τὸν ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν.

§ 19.

γ'. Διπλωματία εἶναι, ὡς γνωστὸν, «ἡ μετ' » ἐπιγνώσεως τέχνη τοῦ καλῶς διεξάγειν τὰς » μεταξὺ τῶν κρατῶν δημοσίας ὑποθέσεις», ἡ δεξιότης δ' αὕτη περὶ τὸ διευθύνειν τὰς ὑποθέσεις κράτους τινὸς εἶναι εὐγενεστάτη ἐργασία, ἐφαρμοζομένη ἀνεξαιρέτως ἐν ὅλοις τοῖς ζητήμασιν, εἰς ἃ αἱ κυβερνήσεις ἔχουσιν ἐπιτακτικὸν συμφέρον, ἵνα συμφωνήσωσι καὶ μὴ συνταράξωσι τὰς μεταξὺ αὐτῶν ὑφισταμένας ἀρμονικὰς σχέσεις⁷².

Οἱ διπλωμάται δὲν ἔχουσιν ἀποστολὴν ἐπὶ τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῷ λόγῳ ἵνα διομολογῶσι συνθήκας, αἵτινες παρακωλύουσιν ἢ καταπαύουσι τὸν πόλεμον, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ προκαλοῦσιν αὐτὸν, ἀλλὰ τάσσονται ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου αὐτῶν κυρίου ἐν εὐγενεστάτῃ περιοπῇ, ἵνα διὰ τῆς δεξιότητος αὐτῶν καὶ δι' ἄλλων τρόπων διακανονίζωσι τὰς μεταξὺ τῶν κρατῶν διαφόρους σχέσεις, ἐνεργῶσι π. χ. συμβάσεις οἰκονομικὰς, ἐμπορικὰς, τελωνειακὰς, σιδηροδρομικὰς, ταχυδρομικὰς, τηλεγραφικὰς, νομισματικὰς καὶ ἄλλας τοιαύτας, αἵτινες ὀρθοῦσι τὴν βιομηχανικὴν, τεχνικὴν καὶ πνευματικὴν ἔτι ἰδιοκτησίαν. Ὁ διπλωματικὸς ἀνὴρ ἀναδέχεται τὴν εὐγενεστάτην τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ ἀντιπροσωπεύειν τὸ κυρίαρχον κράτος, τοῦ λαλεῖν ἐν στόματι τοῦ ἔθνους,

72. Θεουκυδ. Γ', 82, 2 καὶ 7—8.

ἢ τῆς πατρίδος, τοῦ προσημαίνειν πολλάκις τὰ μέλλοντα γενέσθαι. «Διπλωματία» ἄρα εἶναι ἡ δεξιότης τοῦ συντηρεῖν, τοῦ ὑπερασπίζειν, τοῦ πολλαπλασιάζειν τὰ τῆς πολιτείας δίκαια, τοῦ προλαίβειν καὶ διευθύνειν διαπραγματεύσεις διεθνεῖς πρὸς ἔντιμον ἐπίτευξιν τοῦ μείζονος καὶ βελτίονος συμφέροντος διὰ τὸ ἔθνος, ὅπερ ἀντιπροσωπεῖ.

Ἡ δεξιότης δὲ αὕτη οὔτε τοῖς Ἑλλήσιν οὔτε τοῖς Ρωμαίοις οὔτε τοῖς Βυζαντινοῖς ἦτο ἄγνωστος, ἀλλ' ὅμως δὲν ἐκαλλιεργεῖτο ὑπὸ ἰδίας τινὸς τάξεως ἀνδρῶν.

δ'. Οἱ ἐν Βυζαντίῳ βεβαίως ἐν ταῖς πρὸς τὴν Δύσιν καὶ τὴν Ἀνατολὴν σχέσεσιν αὐτῶν ἐμόρφωσαν διπλωματικούς ἀνδρας λαϊκοὺς τε καὶ κληρικοὺς οὐχὶ ὀλίγους. Οἱ διάφοροι πρὸ πάντων στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ θεσμοὶ καὶ αἱ τῆς αὐτῆς ἐθιμοτυπία ἀφ' ὅτου μάλιστα Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος κατὰ τὸ 1045 ἐπὶ νέων βάσεων ἀνεδιωργάνωσε τὴν Νομικὴν Σχολὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει⁷³ ἐκ συνθηθείας καὶ πείρας πολλοὺς ἀνέδειξαν ἐπιτηδεῖους ἀνδρας, ἵνα διαπραγματεύωνται μετὰ τῶν φίλων ἢ τῶν ξένων περὶ πολλῶν. Διὰ τῶν τοιούτων διπλωματῶν οἱ ὑποτελεῖς συνεκρατοῦντο, οἱ ἐχθροὶ συνεδιβάλλοντο, οἱ ἀδύνατοι ἠπειλοῦντο, οἱ σοβαροὶ ἐθωπεύοντο διὰ τῆς χορηγίας τίτλων πομπωδῶν ἢ χρημάτων πολλῶν συνοικέσια καὶ «γαμικά

73. Z. N. Lingenthal. *Gesch. d. griechisch—röm. Rechts*, 1892.

συναλλάγια» συνήπτοντο, οἱ ξένοι προσερχόμενοι ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ μεγαλοπρεπεῖ ὑποδοχῇ καὶ ταῖς περιποιήσεσι⁷⁴. Καίτοι δὲ ἰδία τάξεις διπλωματικῶν ἀνδρῶν ἐξ ἐπαγγέλματος δὲν ὑφίστατο, μ' ὅλον τοῦτο ἐν ἐκάστη στιγμῇ εὐρίσκοντο κατάλληλοι διὰ τὰς ἐκτάκτους ἀποστολάς καὶ τὰς δεξιώσεις καὶ πρὸς πᾶσαν ὑπηρεσίαν ἔτοιμοι. Ἡ Διπλωματία ὡς Ἐπιστήμη ἤρξατο τὸ πρῶτον ἐν Ἰταλίᾳ ἵνα διδάσκηται καὶ ἀναπτύσσεται. Ἡ Ρώμη, ἡ Βενετία, ἡ Φλωρεντία ἐγέννησε διπλωμάτας διακεκριμένους. Πέντε τῶν λογίων τῆς Τοσκάνης, ὁ Δάντης, ὁ Πετράρχης, ὁ Βοκκάκιος, ὁ Guicciardini καὶ ὁ Μακιαβέλης διεξήγαγον ἐκ μέρους τῆς Φλωρεντίνης Δημοκρατίας δυσχερεῖς καὶ σπουδαίας πρεσβεύσεις. Τοῖς πολλοῖς οὐχὶ ἄγνωστος ἡ δεξιότης τοῦ τελευταίου τῆς ἄνω πεντάδος ἐν ταῖς πρὸς τὸν Λουδοβίκον τὸν Β', πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μαξιμιλιανόν, πρὸς τὸν πάπαν Ἰούλιον τὸν Β' καὶ πρὸς τὸν Καίσαρα Βοργιαν πρεσβεύσεσιν αὐτοῦ. Ἀλλὰ ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ δὲν πρέπει ἐνταῦθα ἵνα μνησθῶ τοῦ ὁμογενοῦς Ἰαννοῦ τοῦ Λασκάρως⁷⁵; Ὁ λογιώτατος οὗτος ἀνὴρ ἐκ Φλωρεντίας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπανελθὼν δὲν ἔσχε τὴν τιμὴν ἵνα γένηται δεκτὸς παρὰ τῷ Σουλτάνῳ Βαγιαζήτ, τῷ διαδόχῳ τοῦ μεγαλεπνθόλου Πορθητοῦ; Ὁ Λάσκαρις δὲν εἶναι

74. Ὅρα Κ. Πορφυρογεννήτου, Ἔκθ. Βασιλείου Τάξεως. ἔκδ. Βόννης.

75. Legrand, *Bibl. Hellén.* τ. Α' 1885.

ὁ ἀκολουθήσας Καρόλω τῷ Η', τρέφοντι παρά-
τολμα σχέδια, ὅτε ὁ γάλλος οὗτος μονάρχης ἐκ
τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Ἀπεννίνειον εἰσῆλθε χερσό-
νησον; δὲν εἶναι ὁ ἀκολουθήσας Λουδοβίκῳ τῷ ΙΒ';
δὲν εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τούτου κατὰ τὸ
1503 ὡς ἀντιπρόσωπος εἰς Βενετίαν ἐκπεμφθεὶς
πρὸς διαπραγματεύσιν συνθήκης, τὸ δ' ἐπιδὸν
ἔτος ὡς πρεσβευτῆς (ambassadeur) τῆς Γαλλίας
παρὰ τῇ Γαληννοτάτῃ Δημοκρατίᾳ ὀρισθεὶς; δὲν
εἶναι αὐτὸς ὁ κατὰ τὸ 1525 μετὰ τὴν μάχην τῆς
Παυίας Κάρολον τὸν Ε', τὸν τῆς Γερμανίας μὲν
αὐτοκράτορα, τῆς Ἰσπανίας δὲ βασιλέα, ἐν ὀνό-
ματι τοῦ πάπα Κλήμεντος Ζ', σπουδαιότατα
προσαγορεύσας, καίπερ ὑπερογδοικοντούτης⁷⁶;

§ 20.

ε'. Ὁ Διπλωμάτης δύο τούλάχιστον ἀρετὰς
δέον ἵνα ἔχη, σύνεσιν πολιτικὴν καὶ δύναμιν ἐρ-
μηνευτικὴν· καὶ τὸ μὲν εἶναι δῶρον ἀδίδακτον
τῆς φύσεως, τὸ δὲ ἐπιτυγχάνεται πολλῇ τῇ
ἀσκήσει, συνεχεῖ τῷ πόνῳ καὶ ἐπιγνώσει τῶν προ-
γεγενημένων· ἐν τῷ δευτέρῳ δὲ τούτῳ σημείω
δέον πολλὴν ἵνα ἀσκῇ φυλακτικότητα, καὶ μὴ
προτρέχη ἐν ἐξηγήσεσιν. Εὐγενὴς σταδιοδρομία,
εὐτυχὴς δὲ ὁ βροτὸς καὶ μακαριστὸς, ὅστις ὑπὸ
φύσεως πεπρωκισμένος δεξιᾶς τὴν ἐπιστήμην

76. Legrand, Bibl. Hell. τ. Α' σελ. CLIII, ἐν ἣ τὸ κεί-
μενον τοῦ προσφωνήματος. Ἀπὸ τοῦ 1504 μέχρι τοῦ 1509
ὁ Λάσκαρις ἐχρημάτισεν ἐν Βενετίᾳ πρεσβευτῆς.

ταύτην καλλιεργήσας κατώρθωσεν ἵνα δειχθῇ
χρήσιμος τῷ ἄρχοντι αὐτοῦ καὶ τῇ πολιτείᾳ, ἢν
νομίμως ἀντιπροσωπεῖ. Δεξιὰ ὅμως φύσις διπλω-
μάτου δέον ἵνα διαμορφωθῇ καὶ διὰ τῆς πείρας,
ἥτις προσκτᾶται καὶ ἐκ τῆς γνώσεως τῆς Ἱστο-
ρίας (Πρὸβλ. § 3, 6, σελ. 7). Δεσμὸς λοιπὸν λίαν
στενδὸς συνδέει τὸν διπλωμάτην καὶ τὸν ιστορι-
κὸν ἄνδρα· ἀμφότεροι ἔχουσιν ἑσαεὶ ἀνάγκην
ἀλλήλων. Ὁ μὲν διπλωμάτης διὰ τῶν ἐργασιῶν
αὐτοῦ παρασκευάζει τὸ ὑλικὸν διὰ τὸν «μέλλοντα
ιστορικὸν», ὁ δὲ ιστορικὸς συντάσσει τὸ ὑλικὸν
τοῦτο, διατάσσει αὐτὸ καὶ συναπαρτίζει τὴν
ἱστορίαν τοῦ παρελθόντος διὰ τὸν «μέλλοντα δι-
πλωμάτην». Καὶ δύναται μὲν τις ἵνα εἶναι κα-
λὸς ιστορικὸς, χωρὶς ὅμως σύναμα καὶ καλὸς
διπλωμάτης, ἀλλὰ καλὸς διπλωμάτης δὲν δύνα-
ταί τις ἵνα καταστῇ ἄνευ γνώσεων Ἱστορίας, ἐν
ἄλλαις λέξεσι «σχολεῖον τῆς Διπλωματίας εἶναι
ἢ Ἱστορία· ἄνευ Ἱστορίας, οὐδεὶς διπλωμάτης»⁷⁷.

στ'. Διπλωματικὴ Ἱστορία (Histoire diplo-
matique) κυρίως λέγεται ἡ Ἱστορία τῶν συνθη-
κῶν ἐπὶ εἰρηνεύσει, καὶ τῶν διαπραγματεύσεων,
αἵτινες προηγήθησαν ἐπὶ τῇ συντάξει τῶν ὄρων
τῶν συνθηκῶν τούτων.

77. Ἀπὸ τοῦ 1887 ἤρξατο ἐν Παρισίοις καὶ ἡ Revue
d'Histoire Diplomatique. Ἐν τῷ πρώτῳ τεύχει τῆς ἐπιθεω-
ρήσεως αὐτῆς ὄρα τί γράφει ὁ δὲ Βρογλί περὶ Βολταίρου
πιστεύσαντος, ὅτι ἔνεκα τῆς φιλίας, ἣν εἶχε πρὸς τὸν Φριδε-
ρῖκον τὸν τῆς Πρωσσίας ἡδύνατο καὶ διπλωματικὰς ἀποστολάς
ἵνα τελεῇ καὶ ἀμέσως τὸν φίλον πείθῃ.

Ἡ «Διπλωματικὴ Ἱστορία» περιοριζομένη εἰς τὸν κύκλον τῆς ἐργασίας ταύτης παρουσιάζει οὐχὶ μέγα ἐνδιαφέρον, εἶναι κατάλογος ὄρων συνθηκῶν παντοίων ἐπιστημονικώτερον συντεταγμένος. Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ὅταν ἀντὶ νὰ περιορίζηται εἰς τὴν ἀρίθμησιν τῶν γεγονότων καὶ τῶν ὄρων προσπαθῆ ἐπὶ διαφόρων δεδομένων βασιζομένη ἵνα ἀνεύρη τὰς πόρρω ἢ ἐγγύς αἰτίας αὐτῶν, συσχέτιση αὐτὰς, εἰσδύση εἰς τὰς ἐνεργείας καὶ ἀντενεργείας τὰς προτέρας τῶν συναλλασσομένων καὶ διαλλαττομένων. Οὕτως ἡ Διπλωματικὴ Ἱστορία μελετῶσα τὰς σχέσεις τῶν κρατῶν καθίσταται οὐχὶ στυγνὸς ἀλλ' εὐεργετικὸς κλάδος τῆς Ἱστορίας, διότι ἡ μελέτη τῶν ἐξωτερικῶν ἐκδηλώσεων καὶ ἐνεργειῶν ἔθνους τινὸς εἶναι ἀπόρροια τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως καὶ τοῦ ψυχικοῦ σθένους, καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἀπαραλλάκτως ὡς παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ αἰ κινήσεις καὶ ἡ φυσιογνωμία αὐτοῦ μὴνύουσι τὴν καθόλου αὐτοῦ ἐσωτερικὴν εὐεξίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

§ 21.

Δίκαιον.— Ἐκ τῆς «Διπλωματίας», ἥτοι ἐκ τῆς «ἐπιστήμης τῆς τακτικῆς ἢ ἐκτάκτου πρεσβεύσεως» ἐγεννήθη τὸ λεγόμενον «Διεθνὲς ἢ Ἀλληλεθνὲς Δίκαιον». Ἐκ τῶν «πεπρεσβευμένων», ἥτοι τῶν «ὑπὸ τῶν πρέσβων πεπραγμένων» καὶ

τῆς γνώσεως αὐτῶν ἐγεννήθη τὸ «Δίκαιον» μεταξὺ τῶν ἔθνῶν. Τὸ «Δίκαιον» δὲ εἶναι κατὰ τὸν πολὺν Martens⁷⁸ κυρίως προῖόν τῆς παρελθούσης Ἱστορίας. Τὸ Δίκαιον δὲ στηριζόμενον ἐπὶ τῆς Ἱστορίας εἶναι ἡ ἐδραία βᾶσις καὶ τὸ ἐρμυνὸν ἔρεισμα πάσης καλῶς συντεταγμένης πολιτείας, ἥτις προώριστα ἵνα ζήση καὶ δράσῃ ἐν τῷ ἱστορικῷ ὀρίζοντι, οἱ δὲ νόμοι, ἡ ὄρατῆ, ἢ ἀπτῆ τοῦ Δικαίου ἐνσάρκωσις. Δικαίως δὲ ὁ Montesquieu⁷⁹ διδάσκει ὅτι «δέον τοὺς νόμους ἵνα φωτίζωμεν διὰ τῆς ἱστορίας, ὡς καὶ τὴν ἱστορίαν διὰ τῶν νόμων», οἱ δὲ νόμοι ἔθνους τινὸς κατὰ τὸν Γίββωνα ἀποτελοῦσι τὸ διδακτικώτατον μέρος τῆς ἱστορίας αὐτοῦ. Δὲν εἰσέρχομαι λοιπὸν εἰς λεπτομερείας, ἀφ' οὗ μάλιστα ἐν τοῖς ἡγουμένοις (§ 13, δ') περὶ τῶν νομοθεσιῶν καὶ τῶν νεωστὶ ἔτι εἰς φῶς προσελθουσῶν λόγον ἐποιήσαμην, ἀντιπαρέρχομαι δὲ συνιστῶν τοῖς ἱστορίαν εὐρύτερόν πως διδάσκουσιν ὅπως μελετῶσι καὶ παραβάλλωσι καὶ αὐτὰ τὰ ἀπλούστατα νομοθετήματα ἐνὸς ἢ καὶ διαφόρων ἔθνῶν μιᾶς ἢ διαφόρων ἐποχῶν τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους, περὶ οὗ τὸν λόγον ποιοῦνται καὶ καλοῦσι τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν ἐπὶ τὰς διαφορὰς ἢ τὰς ἐπιδράσεις καὶ σχέσεις αὐτῶν. («Σολῶνειος», «Λυκούργειος», «Δωδεκάδελτος» καὶ «Ἰουστινιάνειος», «Ἐκλογὴ», «Βασιλικά» κλπ.).

---

78. Preface Guide Diplomatique τ. Α' σ. X ἐν Παρισίαις 1851. 79. Esprit des Lois, XXXI § 2 ἐν τέλει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

§ 22.

Ἀρχαιολογία.— Ἡ «Ἱστορία» ἀρχαιότερον περιελάμβανεν οὐ μόνον τὰ πολιτικὰ συμβάντα ἀλλὰ καὶ ἅπαντα τὰ σχέσιν τινὰ πρὸς τὸν βίον τῶν ιστορουμένων ἔθνων ἔχοντα. Σήμερον ὅμως καταλείπει τῇ Ἀρχαιολογίᾳ τὴν ἀκριβολόγον μελέτην τῶν πολιτευμάτων, τῶν θρησκευτικῶν, τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν ὀργανισμῶν, τῶν οἰκονομικῶν πόρων, τῶν νομίμων καὶ τῆς τέχνης, ἥτις μάλιστα ἴδιον ἐξαίρετον κλάδον τῆς Ἀρχαιολογίας καλλίκαρπον ἀποτελεῖ, ὡς ὀνομάζει αὐτὸν ὁ μακαρίτης Ραγκαβῆς⁸⁰. Ἡ Ἀρχαιολογία μετεμόρφωσε σήμερον καὶ μετέπλασε τὴν «Ἱστορίαν» ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω (§ 4), διεφώτισε διὰ βεβαίου φωτός τοὺς ἀρχαίους θεσμοὺς ἀναστήσασα τὸν ἀρχαῖον κόσμον ὑπὸ τὰ ὄμματα ἡμῶν. Σήμερον δυνάμεθα κάλλιστα ἴνα καὶ τὴν Πομπηίαν κατοπτεύσωμεν καὶ τὴν Πριήνην διορίσωμεν καὶ τὴν Ὀλυμπίαν καὶ τοὺς Δελφοὺς ἀναπαραστήσωμεν. Ἐνεκα δὲ τῆς μεγάλης σχέσεως τῆς Ἀρχαιολογίας πρὸς τὴν Ἱστορίαν ἀπὸ τινος πανταχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἐπιζητεῖται καὶ ἡ ἐν τοῖς Γυμνασίοις διδασκαλία τῆς Ἀρχαιολογίας, ἐξετάζεται δὲ, ὡς εἴθισται, μετὰ λογιμοῦ καὶ ὁ καταλληλότερος τρόπος καὶ ἡ καλλιτέρα μέθοδος πρὸς διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τούτου καὶ δὲν ἐπι-

80. Ἱστορία τῆς ἀρχ. Καλλιτεχνίας τ. Α' σ. 3, ἐν Ἀθήναις.

βάλλεται, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐκ τῶν συζητήσεων τῶν ἐν τῷ Διεθνῇ Ἀρχαιολογικῷ Συνεδρίῳ, τῷ τελευταίῳ ἐν Ἀθήναις συγκληθέντι διεξαχθειῶν. Ἐν τῷ συνεδρίῳ τούτῳ περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀρχαιολογίας (enseignement de l'Archéologie) ὠμίλησαν ὑπὸ διαφόρους τύπους ὁ Gonze, ὁ Seure, καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων οἱ κκ. Δραγάτσης⁸¹ «περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀρχαιολογίας ἐν τοῖς σχολείοις» καὶ Παπαβασιλείου «πῶς ἂν τὰ τοῦ καθόλου βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐν τοῖς σχολείοις τῆς Ἑλλάδος διδάσκοιτο»⁸². Περὶ τῆς ἡμετέρας Πατριαρχικῆς Μ. Σχολῆς, Παναγιώτατε, δὲν ἔχομεν εὐτυχῶς ἴνα πολυπραγμονήσωμεν, διότι ἡ Ἀρχαιολογία διδάσκεται ὡς ἴδιον μάθημα καὶ ὡς βοηθητικὸν τῇ τε λοιπῇ παιδεύσει καὶ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ ἐν μέτρῳ, ὡς τοῦτο καὶ τῷ Διεθνῇ Συνεδρίῳ διὰ τοῦ ἡμετέρου ἀντιπροσώπου καὶ τῆς σχολῆς ἡμῶν τιμωτάτου ἀναστήματος, τοῦ κ. Μ. Εὐαγγελίδου, προσηκόντως ἐδηλώθη πρὸς γνῶσιν κοινοτέραν.

81. Ὁ Csengerie καὶ ὁ Plunkett (Δουβλίνου) καὶ ὁ Tolman (Νασβίλλας) ἐν τινι μέτρῳ καὶ ὁ Harry (Ἀμερικῆς Κινκιννάτον) περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας ἐν τοῖς ἀμερικανικοῖς Κολλεγίοις. Μέτιθι R. Etudes Anciennes 1905, τευχ. Β', σ. 197—218.

82. Ὁρα Compt. rendus du Congrès International d'Archéologie. I session, 1905 σ. 332. Καὶ ὁ κάλλιστος καθηγητῆς κ. Ζησίου ἔγραψε πραγματείαν περὶ τῆς Εἰσαγωγῆς τοῦ μαθήματος τῆς Ἑλλην. Ἀρχαιολογίας εἰς τὰ Γυμνάσια, ἣν ὅμως δὲν κατέθηκεν ἄτε ἀσθενῶν, ὡς καὶ ἄλλοι τινές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

§ 23.

Νομισματική.—**α΄.** Οὐδείς σήμερον ὀφνούμενος τὴν σπουδαιότητα τῆς «Νομισματικῆς» ἐν τῇ ἀναπτύξει καὶ ἀκριβώσει τῶν γνώσεων ἡμῶν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ. Ἀκριβῶς πρὸ ἑβδομάδος ἐδέξάμην παρὰ τοῦ ἑμοῦ σοφοῦ διδασκάλου von Schwabe φυλλάδιον κομψὸν, ἐν ᾧ ὁ πολυσέβαστος ἀνὴρ δημοσιεύει ἐπίσημον ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης λόγον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ἡ Τέχνη καὶ ἡ Ἱστορία ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Νομισμάτων⁸³». Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ διδάσκεται ἐν ἀπόπτῳ τί ἐκ τῶν ἀρχαίων νομισμάτων διὰ τὴν Ἱστορίαν καὶ τὴν Τέχνην διδασκόμεθα. Δὲν εἰσέρχομαι εἰς ἀνάλυσιν τῶν τοῦ διδασκάλου διδαγμάτων, διότι μακρὰν ὁδὸν ἐργασίας διανοίξω, οἱ δὲ καιροὶ οὐ μενετοί· περιορίζομαι μόνον εἰς ὀλίγας ἐνδείξεις χρῆσιμους τῷ θέματι τοῦ ἑμοῦ λόγου. Ἡ «Νομισματικὴ», ἥτοι ἡ ἐξέτασις τῶν μικρῶν ἐκείνων ἐκ μετάλλου κερματίων, ἔλυσε πολλὰς ἀπορίας τῆς Φιλολογίας, τῆς Γεωγραφίας, τῆς Μυθολογίας⁸⁴ ἥτοι μύθων τινῶν ἐν τῇ Τέχνῃ, μάλιστα περὶ τῆς προελεύσεως, ἐξαπλώσεως, παραστάσεως, χρονολογίας αὐτῶν

83. Kunst u Geschichte ans antiken Münzen, ἐν Τυβίγγῃ, 1905.

Σημειούμενος τάνωτέρω δὲν εἶχον ὑπ' ὄψιν τὸ βιβλίον τοῦ Reinach «Histoire par les monnaies».

84. Gardner. Types of Greek coins 1883, Cambridge, 40.

πολλῶ ἀσφαλέστερον ἢ ἐκ τῶν ἀγαλμάτων. Τίς ἀγνοεῖ ὅτι εἰς νομίσματα τῆς Ἡλίδος καὶ ταῦτα ὀλίγιστα ὀφείλομεν τὴν ἔννοιαν τῆς παραστάσεως τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, τοῦ ἑτέρου τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Φειδίου⁸⁵; Τίς ἀγνοεῖ ὅτι τῆς «Κνιδίας Ἀφροδίτης» τοῦ Πραξιτέλους τὴν παράστασιν ἐκ νομισμάτων ἐπίσης κατέχομεν; Ἀλλὰ καὶ ἀντίγραφον ἀγάλματος τῆς Ἀπτοῦς φερούσης τὰ δύο αὐτῆς τέκνα, ἔργου τοῦ Εὐφρόνορος, δὲν γνωρίζομεν ἐκ νομίσματος Μαγνησίας τῆς πρὸς Μαιάνδρῳ⁸⁶; Τὸ ὄνομα ὅμως τῆς Ἰωνικῆς ταύτης πόλεως φέρει εἰς τὴν μνήμην μου ἀμέσως τὰ νομίσματα, ἅτινα ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ νικητὴς τῶν Περσῶν ἐν Σαλαμῖνι, ὡς σατράπης πέρσης ἐν τῇ πόλει ταύτῃ διατρίβων διέταξεν ἵνα κοπῶσι, διασώσαντα μάλιστα καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὅλον. Ταῦτα ἔστωσαν προχειρότατα⁸⁷, ἅτε γνωστά.

β΄. Ἄλλ' ἐκ τῶν νομισμάτων ἐμάθομεν πολλά· καὶ σύμβολα ἐγνωρίσαμεν καὶ παραστάσεις καὶ τύπους καὶ ἐορτὰς καὶ ἐμπορικὰς σχέσεις καὶ δικαιώματα καὶ ἀγῶνας καὶ ὀνόματα πόλεων

85. «πάντων, ὅσα ἔστιν ἐπὶ γῆς ἀγάλματα κάλλιστον καὶ θεοφιλέστατον», κατὰ Δίωνα τὸν Χρυσόστομον.

Overbeck: Kunstmyth. Zeus σ. 35. (Λειψία, 1871)· ἀνάγνωθι καὶ τὸ ἐν Zeitsch. f. Numismatik (Βερολίνου 1880) ἄρθρον τοῦ Weil «περὶ τῶν νομισμάτων τῆς Ἡλίδος, ἐφ' ὧν ὁ τοῦ Φειδίου Ζεὺς» σ. 110—116.

86. Overbeck. Griech. Plastik τ. Β', σ. 87. ἐκδ. Γ'.

87. Ἡ ἐξέτασις τῶν νομισμάτων ὑπὸ καλλιτεχνικὴν ὄψιν προσιδιάζει τῇ Ἀρχαιολογίᾳ. Σώζονται τρία μόνον τοιαῦτα δίδραχμα, ὡς γινώσκω.

καὶ μνηῶν καὶ ἀρχόντων καὶ βασιλέων καὶ τί-
τλους αὐτῶν μάλιστα ἐκ τῆς πολυγραφίας καὶ
πολυλεξίας τῆς ἐπ' αὐτῶν, ἥτις ἰδίως μετὰ τοὺς
χρόνους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀντικατέ-
στησε τὴν ἀρχαιοτέραν φειδῶ καὶ λιτότητα.
Οὕτως ἐπὶ τῶν «Ἀρσακιδῶν π. χ. (250 π. Χ.—
227 μ. Χ.)» κάλλιστα δύναται τις παρατηρῆσαι
ἀπὸ τοῦ Ἀρσάκου προῖοῦσαν τὴν τῶν κοσμητικῶν
εἰς τὸ οἰκεῖον τοῦ βασιλέως ὄνομα βαθμιαίαν
προσθήκην⁸⁸.

Ὁ βασιλικὸς τίτλος ὄλονέν σὺν τῷ χρόνῳ αὐ-
ξάνει κατὰ μῆκος καὶ ἐπὶ τὸ μεγαλορρημονέστε-
ρον, ἀντὶ δὲ τοῦ ἀπλοῦ ὀνόματος ὑπάρχει ἔκτοτε
κατὰ σειρὰν τίτλος ἀπὸ δύο λέξεων μέχρι ὀκτώ,
ὧν ὁ σπουδαιότερος εἶναι ὁ τοῦ «Φιλέλληνος» εἰ-
σαχθεὶς πρὸς ἐξευμένισιν ἢ περιποίησιν τῶν με-
γάλων ἑλληνικῶν ἀποικισμῶν τῶν ἀνα τὸ κράτος
αὐτῶν διεσπαρμένων, ὡς τινες ἐξηγοῦνται⁸⁹. Πρὸς
τούτοις ὠφελούμεθα καὶ τὴν χρονολογίαν καὶ
τὴν μνηολογίαν αὐτὴν τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν.

γ'. Ἀφ' ἑτέρου καὶ ἡ «προσωπογραφία» ἀπὸ
τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, διότι ἐκάστου νομίσματος ἡ

88. Οἱ Ἀρσακίδαι χρονολογοῦσι ἀπὸ τοῦ 312 π. Χ. κατὰ
τὸ τῶν Σελευκιδῶν χρονολογικὸν σύστημα. (1 ἔτος μ. Χ.—
312—313 κατὰ Σελευκίδας).

89. Δύναται κάλλιστα ὁ βουλόμενος ἵνα καταρτίσῃ πίνακα
βαθμολογικὸν τῶν τίτλων τῶν Ἀρσακιδῶν ἄρχεται "Ἀρσά-
κου, ἢ " βασιλέως Ἀρσάκου, ,, καταντᾶ π. χ. μέχρι τοῦ
"Βασιλέως Μεγάλου Ἀρσάκου, Θεοῦ, Εὐεργέτου, Ἐπιφανοῦς
Φιλέλληνος, [ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέρους] ὄρα Wroth: Catal. of the
Coin of Parthia 1903. τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου.

προσθία ὄψις φέρει τὴν μορφήν τοῦ ἡγεμόνος,
τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, ἡ «εἰκονολογία» ἰδίως τῶν
ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἐγνώσθη καὶ ἡ «νομι-
σματοκοπία» διηυκρινίσθη, διότι ἐκάστη πόλις
εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν νόμισμα, διὰ
τοῦτο δὲ καὶ τὰ πολλὰ νομίσματα καὶ αἱ σει-
ραὶ αὐτῶν ἀνάλογα τῆς μεγαλειότητος καὶ τῆς
εὐδαιμονίας τῆς πόλεως, καὶ ἡ «μετρολογία» καὶ
ἡ «παλαιογραφία» καὶ ἡ «ὀρθογραφία»⁹⁰.

δ'. Ἡ «Ἱστορία» ὀφείλει ὀλοκλήρη κεφάλαια
τῆ «Νομισματικῆ»· σειρὰς ὀλοκλήρους βασιλέων
π. χ. διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῇ Βακτριανῇ
ἐν τῇ Ἰνδικῇ, ἐπίσης τῆ τῶν «Δανισμενιδῶν»,
τῆ τῆς δυναστείας δῆλα δὴ ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν,
οἵτινες κατὰ τὰς πρώτας τρεῖς Σταυροφορίας
σπουδαῖον διεδραμάτισαν πρόσωπον ἄλλοτε μὲν
βοηθοῦντες τοῖς Σταυροφόροις, ἄλλοτε τοῖς Σελ-
δζουκίδαις, ἐχρησίμευσαν δ' ὡς διάμεσον τοῦ
ἀσιατικοῦ καὶ τοῦ βυζαντιακοῦ πολιτισμοῦ, ὡς
ἐκ τῶν νομισμάτων αὐτῶν καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν
σημαιομένων σήμερον διαβλέπομεν⁹¹. Εἰς τὴν

90. Πρβλ. π. χ. ἐν τοῖς νομίμασι τῶν Σελευκιδῶν ἐνίοτε
ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως, τὸ Φ, κατὰ τέσσαρας τρόπους
γραφόμενον, τὸ Θ, καὶ οὕτω καθεξῆς. Πρβλ. Λάρισα, ΜιθρἈδά-
της, περὶ ὧν πρὸ 15 ἐτῶν μακρότατον εἶχον γράψαι ἄρθρον ἐν
ἐν τῇ " Νέα Ἐπιθεωρήσει ,, τῆς 14 Μαΐου 1890.

91. Ὅρα τὴν πραγματείαν τοῦ Gasanova ἐν R. de Nu-
mism: Paris 1891, 1895 καὶ 1896. Πρβλ. νεωτέραν δημο-
σίευσιν ἐν ἐκδόσει τοῦ αὐτοκρ. Μουσείου Κ]πόλεως τ'ουρκιστὶ
ὑπὸ τοῦ ἔξ. Χαλήλ Ἐδχέμ βέη, ἐν Κ]πόλει 1321. μετ' ἀπεικα-
σμάτων τῶν νομισμάτων, ὧν τινα καὶ ἐν οἰκείῳ πίνακι παρα-
τίθημι, σπανιώτατα.

λαμπράν δὲ νομισματικὴν κατάταξιν τῶν διαφόρων ἀπὸ τῆς Ἐγείρας Μωαμεθανικῶν δυναστειῶν ὀφείλομεν σήμερον ὀνόματα βασιλέων καὶ πράγματα ἱστορικὰ καὶ χρονολογίας τῆς καθόλου Μωαμεθανικῆς δυναστείας ἐν ταῖς τρισὶν ἡπείροις καὶ τοιαῦτα, ἅτινα οὐδ' ἐν αὐτοῖς τοῖς καλλιτέροις συγγράμμασι καὶ ταῖς πολυτόμοις «Ἐγκυκλοπαιδείαις» δυνάμεθα ἴν' ἀνεύρωμεν⁹².

ε'. Ὁ δὲ θησαυρὸς τῆς «Σανὰ», οὗ ἡ ἀνακάλυψις καὶ ἡ εἰς τὴν ἐπιστήμην μετάδοσις ὀφείλεται εἰς τὸν κ. Schlumberger τίνας σχέσεις πάλιν δὲν ἀπεκάλυψεν ἡμῖν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ; Πόλις τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας, τῆς Ἰεμένης, εὐδαίμων καὶ ἰσχυρὰ ἔκοπτε νομίσματα φέροντα ἀθηναϊκοὺς τύπους, τὴν γλαῦκα καὶ τὴν κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς, ἅμα δὲ καὶ χιμυαριτικὰ γράμματα⁹³.

Ἐκ δὲ τῆς «Σιγίλλογραφίας τῆς Βυζαντιακῆς», ἥτις τῷ αὐτῷ διαπρεπεῖ Γαλάτῃ ὀφείλεται (1884, Παρισίοις) ἠρύσθημεν οὐ μόνον σειρὰς αὐτοκρατόρων, στρατηγῶν, ἀξιωματικῶν τῆς αὐτῆς ἀλλὰ καὶ πατριαρχῶν καὶ ἐπισκόπων, πρὸς τούτοις καὶ πλεῖστα σημειώματα διὰ τὴν «Θεματοπολιτείαν» διὰ τὴν ὀνοματοθεσίαν μονῶν⁹⁴, διὰ τὴν ἱστορίαν

92. Ὅρα «The Mohammedan Dynasties», ὑπὸ L. Poole. ἐν Westminster, 1894.

93. Trésor de San'a—Monnaies himyaritiques. Paris 1880. 4o. Ἠγοράσθησαν τὰ νομίσματα ἐν Χρυσοπόλει τῷ 1879.

94. Ὅρα καὶ Pantchenko ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ ἐνταῦθα Ρωσικοῦ ἀρχαιολογ. Ἰνστιτούτου, 1903, ἐν Σοφίᾳ, ἐτ. Η. Καὶ ἐν τοῖς περιοδικοῖς τοῦ Ἑλλην. φιλολογ. Συλλόγου καὶ ἐν Διεθνεί Νομισμ. Ἀρχ. Ἐφημερίδι τοῦ κ. Σβορώνου ἐν Ἀθήναις.

τίτλων, οἰκογενειῶν, τὴν εἰκονογραφίαν ἀγίων τινῶν προσφιλεστέρων τοῖς Βυζαντίοις καὶ τοσαῦτα ἄλλα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ IB'.

§ 24.

Φιλοσοφία. — α'. Ἡ **Φιλοσοφία** κατὰ τὴν νῦν ἐκδοχὴν τῆς λέξεως χρησιμεύει καὶ τῇ Ἱστορίᾳ ὡς καὶ παντὶ κλάδῳ τοῦ ἐπιστητοῦ, ἅτε πύξις καθοδηγοῦσα πάντα ἐν τῷ πελάγει τῶν ἐπιστημῶν. Ὁ ἱστορικὸς δι' αὐτῆς λαμβανούσης ὑπ' ὄψιν τὰ πάντα ὡς ἐν σύνολον ἀναζητεῖ τοὺς λόγους, οἵτινες προωδοποίησαν τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν τῶν ἔθνων, ἀνευρίσκει, εἰ δυνατὸν, τοὺς νόμους, οἵτινες διέπουν τὰ γεγονότα, μελετᾷ τὰ συμβάντα ἵνα ἐξαγάγῃ διὰ συνδυασμοῦ, διὰ παραβολῆς παραδείγματα καὶ συμπεράσματα θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ καὶ προβάλλει τὸ ἠθικὸν ἐλατήριον τῶν ἱστορικῶν πράξεων ἐπὶ σκοπῷ, τῇ βελτιώσει τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἄλλο δὲ τι ἐστὶν ἡ **Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας**, ἥτις σκοπὸν προτίθεται ἵνα δείξῃ τὰς ἀφορμὰς, ἀφ' ὧν ὀρμώμενος ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἤχθη εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ζήτησιν, τὴν σειρὰν καὶ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν ζητήσεων τούτων. Καὶ τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ὑλικοῦ ἡ γένεσις, ἡ ἀνάπτυξις, ἡ πρόοδος ἐξήρηται ἐκ τῶν θρησκευτικῶν, τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν κοινωνικῶν λόγων τοῦ περιβάλλοντος, ἐκ τῶν καιρικῶν περιστάσεων, ὡς λέγομεν σήμερον, ἐφ' ᾧ καὶ δυνάμεθα ἵνα παρακολουθήσωμεν

τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν παρακμὴν αὐτῆς διὰ τῶν αἰώνων διακληρονομημένην⁹⁵. Ὁ ἱστορικὸς ὁ μὴ φιλοσοφικῶς κατηρτισμένος ἐκτίθησι τὰ τῆς Ἱστορίας μηχανικῶς, ἅτε μὴ δυνάμενος ἴν' ἀνυψωθῆ εἰς ἀνωτέρας ἰδεῶν σφαίρας, τοὺς δὲ ἀκροατὰς οὐχὶ ἐπιστημόνως διαμορφοῖ καὶ ἀναξίους τῆς ἀνατεθείσης αὐτῷ ἐντολῆς παρασκευάζει, ἐὰν φέρῃ τὸ πιναρὸν τοῦ διδασκάλου τριβώνιον, ἐπειδὴ τὸ κύριον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ δὲν εἶναι ἢ εἰδικὴ ἰκανότης ἀλλ' ἢ καθολικὴ, ἥτις ἐν τῇ καθολικότητι τὴν εἰδικότητα χειρίζεται μὴ ἀποκλειομένη τοῦ ὅλου τῆς καθολικότητος κύκλου ἐν τῇ μεταδόσει τοῦ νέου τῆς ἱστορικῆς γνώσεως.

β'. Ἀλλὰ τί λέγω; καὶ οἱ νεώτεροι προθύμως τῆς Φιλοσοφίας, ἅτε Δεσποίνης τῶν Ἐπιστημῶν, γλίσχονται «μάλιστα ἐν τοιούτοις καιροῖς, ἐν οἷς ἡ Φιλοσοφία ἐξ ἀνθρώπων ἐλύεται, οἱ δὲ ὀλωσοῦν ταύτης ἐχόμενοι μυρίοις δεινοῖς ὁσημέραι παλαίουσιν» ὡς ἔλεγεν ἀρχομένου τοῦ ΙΖ' αἰῶνος τῆς ἡμετέρας Πατριαρχικῆς Σχολῆς διδάσκαλος καὶ σχολάρχης οὐχὶ νώνυμος καὶ τῶν τοῦ Σταγυρίτου φιλοσόφου ἔργων ἐρμηνευτῆς οὐχὶ ἀδόκιμος Θεόφιλος ἐκεῖνος ὁ Κορυδαλλεύς⁹⁶, μετὰ

95. Ὅρα Σύνοψιν Ἱστ. Φιλοσοφίας Zeller — Εὐαγγελίδου ἐν Ἀθήναις 1904 σ. 30—31. 'Μέθοδος ἱστοριογράφου ...

96. "Εἰς ἅπασαν τὴν Λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους Ὑπομνήματα καὶ Ζητήματα ὑπὸ ταῦ σφωτάτου Κυρίου Κυρίου Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλλέως... νῦν δὲ πρῶτον τύποις ἐκδοθέντα... Ἐνετίησι ἀψκθ'. 4ον., ἐν σελ. 2. Περὶ Κορυδαλλέως τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου ὅρα ὅσα γράφει μὲν ὁ Σάθας (Νεοελλ. Φιλολογία) ἰδίως ὅμως ὁ κ. Γεδεών ἐν τοῖς "Χρονικοῖς τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας,, σελ. 74—86.

τρεῖς δὲ περίπου αἰῶνας ἐπαναλαμβάνει ὑπ' ἄλλων ὅμως ὄψιν Μαργαρίτης ὁ Εὐαγγελίδης ἰσχυρισάμενος μὲν ὅτι ἢ πρὸς τὴν φιλοσοφίαν κλίσις ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους οὐκ ἀπέλιπε ἀλλὰ καὶ μὴ διστάσας καὶ δημοσίᾳ ἵνα κηρύξῃ ὅσα ἐν τῇ διὰ τὴν Φιλοσοφίαν διαθέσει αὐτοῦ ἔπαθεν αὐτὸς καὶ ἢ Δέσποινα τῶν Ἐπιστημῶν ἐδοκίμασε, δι' αὐτὴν τὴν ὁμολογουμένως ἐθνωφελῆ Βιβλιοθήκην τοῦ Μαρασλῆ, ἥτις φαίνεται, ὡς ἐξ ὑστέρων ἀπεδείχθη, ἐγένετο δι' ὀλίγους προνομιούχους τῆς εταιρείας τοῦ ἀμοιβαίου θαυμασμοῦ, εταιρείας, ἧς τὴν λοξὴν ἀθηναϊκὴν φάλαγγα δύο ἢ τρεῖς ἄνδρες μόλις ἴσχυσαν ἵνα διασπάσωσι⁹⁷.

γ'. Ἀλλὰ σύγγνωθι, Παναγιώτατε Δέσποτα καὶ λοιπὴ σεβαστὴ ὁμήγυρις, διότι «ὁ τῆς ἱστορίας ἵππος τῆς λεωφόρου ἐξέδραμεν», ἵνα μεταχειρισθῶ δάνειον εὐφυΐαν ἐκ τῆς Κομνηνοβλάστου Ἀννης⁹⁸. Καὶ «ἡμεῖς φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας⁹⁹ περὶ τὴν Ἱστορίαν, καὶ ἐργαζόμεθα,

97. Μετίτω ὁ βουλόμενος ὅλα τὰ ἐν τῷ Προλόγῳ τοῦ ἀγαστοῦ μεταφραστοῦ τῆς Ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας εἰρημένα καὶ κρινάτω. Ἐν τῇ ὑποσημειώσει ταύτῃ κηρύττω ὅτι τὰ ἄνω λέγων οὐδένα προσωπικὸν ἢ ἀτομικὸν λόγον ἔχω, διότι οὐδὲν ἐζήτησα ἐὰν δὲ διαθέσιν καὶ καιρὸν εἶχον, πολλὰ ἴσως θὰ ὑπεδείκνυσον ἵνα μάθωσιν οἱ σοφοὶ τῶν Ἀθηνῶν, ὅτι καὶ παρ' ἡμῖν μεθ' ὅλας τὰς δυσχερείας, ὑφ' ὧν κυκλοῦμεθα, ἔστι Μοῦσα καὶ ὅτι τὸ μονοπώλιον τῆς σοφίας καὶ τὰ σκήπτρα αὐτοὶ μόνοι δὲν κατέχουσι καὶ κατέχοντες μάλιστα ἔπρεπε καὶ ἡμῶν ἀπόντων ἵνα μιμνήσκωνται ἐν καιρῷ δεδομένῳ καὶ παραθαρρύνωσι καὶ ἡμᾶς τοὺς μικροὺς.....

98. Ἀλεξιάδος Α' 16.

99. Θουκ. Α' 40.

Παναγιώτατε, μελετῶμεν δῆλα δὴ καὶ φιλοτιμούμεθα ἵνα ζητῶμεν καὶ ἵνα μανθάνωμεν τοὺς λόγους τῶν πραγμάτων χωρὶς ὅμως ἔνεκα τούτου ν' ἀποβάλλωμεν τὴν πρακτικὴν ἡμῶν δύναμιν¹⁰⁰ τὴν παρέχουσαν τῷ κοινῷ βίῳ ἀσφάλειαν· διότι ἡ Ἱστορία εἶναι «φύλαξ μὲν τῆς τῶν ἀξιολόγων ἀρετῆς, μάρτυς τῆς τῶν φαύλων κακίας, εὐεργέτης δὲ τοῦ κοινοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων καὶ μητροπολις οἰονεὶ», κατὰ τὸν Σικελιώτην, «τῆς ὅλης φιλοσοφίας¹⁰¹» τουτέστι πάσης ἐπιστήμης καὶ μαθήσεως πρὸς καλοκαγαθίαν προτρέπουσα.

Τούτου ἔνεκα ἢ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ραγδαίως χωροῦσα καθολικὴ παιδείσις κατέστησεν ἐπιτακτικωτέραν τὴν ἀνάγκην ἰδιαζούσης φροντίδος πρὸς παιδαγωγῆσιν καὶ μεθοδικωτέραν καὶ τῶν ἡμετέρων παιδῶν μόρφωσιν, ἀσφαλέστερον τὸ μέλλον αὐτοῖς παρασκευάζουσαν. Ἐφ' ᾧ καὶ ἡ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας σήμερον καὶ περὶ διπλωματικῶν πραγμάτων καὶ περὶ συνθηκῶν καὶ περὶ νομοθετικῶν καὶ περὶ κοινωνικῶν καὶ γεωργικῶν καὶ ἐν γένει πάσης ἀναπτύξεως θεσμῶν ἐν μέτρῳ ἄπτεται¹⁰².

100. Ὅρα ἐξηγήσεις τοῦ χωρίου συνημμένας ἐν τῇ ὑπὸ Franz Müller ἐκδόσει. Paderborn—Münster, 1886. Erklärende Ausgabe.

101. Διόδ. Α', 2.

102. Ἐν Προγράμμ. τῆς Πρωσίας περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἱστορίας (Geschichtsunter. 1901)... Belehrung... Wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Fragen....

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

§ 25.

α'. Δίκαιον ἄρα εἶχον οἱ ἀρχαῖοι μετὰ τὴν ἀπονομῆν ἐκάστη τῶν Μουσῶν οἰκειᾶς ἀρετῆς, ἵνα παριστῶσι τὴν Κλειῶ ὀρθίαν ἢ καθημένην, ἀναγινώσκουσαν αἰεὶ ἐν βιβλίῳ. Ἡ Κλειῶ κρατεῖ τὸ βιβλίον διὰ τῆς ἀριστερᾶς, ἔχει δὲ παρὰ τοὺς πόδας αὐτῆς δεξιὰ καὶ κιβώτιον, ἐφ' οὗ κατάκεινται ἐξ ἄλλα

χειρόγραφα ἢ συνήθως κιβώτιον βιβλίων πληρες. Ἡ Κλειῶ (πρὸ βλ. σχ. 1) εἶναι ἡ Μοῦσα ἡ χορηγοῦσα κλέος¹⁰³, ἢ Μοῦσα ἡ τῆς Ἱστορίας προστάτις, ἢ μὴ παραδεχομένη, ὅπως τὰ γένομενα ἐξ ἀνθρώπων τῷ χρόνῳ ἐξίτηλα γένωνται, ἢ τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστά ἔργα μείωσιν ἀκλεᾶ, ἀλλὰ διαβόωνται τῷ θειοτάτῳ

Κλειώ. Σχ. 2.

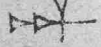

αὐτῆς στόματι καὶ διὰ σάλπιγγος μάλιστα. Οὕτως διεζωγράφησε τὴν ἡμετέραν Μοῦσαν ἐν τοῖς

103. Διόδ. Σικ. Δ', 7, Πλουτ. Συμπ. Πρ. Θ', 743.

ἀνακτόροις τῶν Βερσαλλιῶν ὁ Ledrun δάφνη, ἐστεμμένην ἐν μέσῳ στιβάδος βιβλίων, κρατοῦσαν πρὸς τῷ βιβλίῳ καὶ σάλπιγγα. Καὶ δικαίως ἵνα ἡ γνῶσις πληθύνηται, τὸ καλὸν εἰς μύησιν προτίθηται καὶ διδάσκηται διὰ παραδειγμάτων ἐκ τῆς ἀληθοῦς Ἱστορίας· διὰ τοῦτο καὶ τὰ γραφόμενα καὶ ἐξιστορούμενα «σάλπιγξ πεοίτρανος» ὑπὸ τοῦ Χωριάτου ὀνομάζονται.

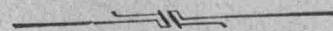
6'. Τοιαύτη ἡ Ἱστορία, Παναγιώτατε Δέσποτα, Σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι καὶ λοιποὶ λογάδες καὶ πατέρες καὶ συνάδελφοι καὶ μαθηταί· τοιαῦτα τὰ ἐκ ταύτης δυνατὰ πορίσματα. Ὁ Μ. Φριδερικός ὀρθῶς ἀπεφάνηνατο ὅτι der grosse Nutzen der geschichtlichen Thatsachen

des Altertums liegt darin, sie mit der modernen zu vergleichen, die Ursachen darzulegen, welche Umwæelzugen hervorgebracht haben»·

Βαβυλωνία-Ασσυρία γραφὴ	
	
	
Θεός	Βασιλεὺς
Αἴγυπτία	
	
Θεός	Βασιλεὺς
Χετταία	
	
Θεός	Βασιλεὺς

ὄρα σελ. 27.

«ἡ ἐκ τῶν ἱστορικῶν πραγμάτων τῆς Ἀρχαιοῦτος μεγάλη ὠφέλεια κεῖται ἐν τῇ παραβολῇ τούτων πρὸς τὰ νεώτερα, ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν αἰτίων, ἅτινα μεταβολὰς καὶ ἀνατροπὰς προεκάλεσαν»· διότι πράγματι ἡ Ἱστορία εἶναι τὸ ἀνεξάντλητον πρωτότυπον εἰς ὑποδείγματα καὶ εἰς πάντα μὲν ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ἰδίως ὅμως εἰς τὸν θέλοντα ἵνα δράσῃ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ τὸν δρῶντα μετὰ φιλοτιμίας καὶ συναισθήσεως τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεώς τε καὶ ἀδυναμίας. Εὐλόγησον λοιπὸν, Παναγιώτατε Πάτερ, ἡμᾶς ὅλους τοὺς ὑπὸ Σὲ ἐνταῦθα ἐν τῇ Μεγάλῃ Πατριαρχικῇ Σχολῇ ἐργαζομένους καὶ ἀπανταχοῦ καὶ στήριξον ἡμᾶς ταῖς παναγίαις Σου ευχαῖς, ὧν ἔχομεν ἀνάγκην. Στῶμεν λοιπὸν καλῶς πάντες, φίλτατοι, ἐπ' αὐταῖς.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή	σελ. 1—3
Συγγραφέως σπουδαί· δικαιολογία τῆς μ·ήμης αὐτῶν· ἀποφάνσεις Renan, Παπαρρηγοπού- λου καὶ Schæfer.	» 3—5
Κρίσεις περὶ 10' αἰῶνος καὶ ἐργασίαι κατ' αὐτὸν	» 5
Τί εἶναι Ἱστορία, γρησιμότης αὐτῆς.	» 6—8
Πρόοδοι ἐν ταῖς ἱστορικαῖς μελέταις κατὰ τὸν 10' αἰῶνα.	» 9
Ἱστορία Ἀρχαία , (Ἀσσυριακὸς πολιτισμὸς, Μυκηναῖος, Μινώϊος, Λύκιοι, Φοίνικες Χετ- ταῖοι, Ἱστορία Μέση — Βυζαντιακὴ Ἱστο- ρία — Νεωτέρα , Ἀρχεῖα. Εἰδίκευσις ἐρευνῶν)	10—18
Βοηθητικὰ τῆς Ἱστορίας Ἐπιστῆμαι.	» 20
Ἀνασκαφαὶ ἐν γένει καὶ ἰδίως ἐν ταῖς πόλεσι Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος.	» 21
Ὄνόματα τῶν πόλεων τούτων.	» 21
Γεωγραφία.	» 22
Χρονολογία.	» 24
Ἐθνολογία, Ἐθνογραφία.	» 25
Ἐπιγραφικὴ.	» 26
Συνθήκαι Ἀθηναίων πρὸς..... καὶ Συμβάσεις.	» 28
Συνθήκη Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων.	» 28
«Δόξαι τοῦ Ἐπικούρου» ἐν Οἰνοάνδοις.	» 29
Ἐδικτον Διοκλητιανοῦ καὶ περιεχόμενον αὐτοῦ.	» 29
Διαθήκη Αὐγούστου ἐν Ἀγκύρᾳ (Monumentum Ancyranum).	» 30
Νόμος Γόρτυνος.	» 32

Ρωμαίων Αυτοκρατόρων Ἐπιστο αἱ.	σελ. 33
Νέρωνος Λόγος ἐν Κορίνθῳ.	» 33
Ἄδγαρου ἐπιστολή πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν ἐπὶ μαρμάρου ἐν Ἐφέσῳ.	» 35
Ἐπιγραφικὴ καὶ διάφορα ἐξ αὐτῆς ὠφελήματα.	» 35 — 36
Ἀλκιβιάδης - Δίκη Ἐρμοκοπιδῶν.	» 36
Συλλογαὶ Ἐπιγραφῶν.	» 37
Μέσα στήλη.	» 38
Χαμμουραβῆ Νομοθεσία.	» 38 — 40
Παλαιογραφία.	» 41
Παπυρολογία — γνώσις καὶ ἐξ αὐτῆς γνώσεις — ἐπὶ τῇ βίβσει τῶν παπύρων Ἐκδόσεις. Σκα- φαὶ πρὸς ἀνεύρεσιν — Ὁξύρυγχος.	» 41
Διπλωματικὴ, Πολιτικὴ.	» 44
Διπλωματικὰ, Νομικὴ.	» 45
Διπλωματικὰ, Πολιτικὴ.	» 47 — 48
Διπλωματικὰ, Διπλωματικά.	» 48 — 50
Διπλωματικὰ ἐξ ἐπαγγέλματος, ξένοι καὶ μὴ.	» 49
Διπλωματικὴ τί ἐστὶ καὶ Ἱστορικὸς.	» 50
Διπλωματικὴ Ἱστορία.	» 51
Δίκαιον Διεθνές. Νομοθεσίαι.	» 52 — 53
Ἀρχαιολογία.	» 54
Λεξικαλὶα αὐτῆς ἐν Γυμνασίοις. Γνώμαι.	» 54 55
Νομισματικὴ. Σιγίλλογραφία.	» 56
Ἐκ τῶν νομισμάτων ὠφέλεια.	» 57
Μωαμεθανικὰ Δυναστεῖαι. Θησαυρὸς Σανά,	» 59 60
Φιλοσοφία.	» 61
Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας.	» 61
Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ.	» 63
Κλειώ. — Παράστασις αὐτῆς.	» 64
Γραφαί: Ἀσσυρία, Αἴγυπτιὰ, Χετταία.	» 66

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Σελ.	
7-8	εἰς Σταγίριτην
31	» 1554
32	» ἐγγεγλυμμένη
32	» δύνανται
48	» ἀναδ'ωργάνωσε
48	κάτ. στ. 1 χρημάτων πολλῶν,

ΠΡΟΣΘΕΤΑ

Σελ.	
40-4	περὶ ἰδιοκτησίας, περὶ δούλων περὶ συζυγικῶν σχέ- σεων, περὶ προικός.
60-9	Πρὸς βλ. Oeuvres Longperier τ. Α' σ. 332 — 334 περὶ τοῦ «Θησαυροῦ τῆς Σανά».

SISMANOGLIO
MEGARÒ